

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

***IDENTITA POTOMKŮ Z NÁRODNOSTNĚ
SMÍŠENÝCH MANŽELSTVÍ***

Bakalářská práce

Vypracovala: Barbora Odstrčilová,
Vedoucí práce: PhDr. Dana Bittnerová, CSc.

Praha 2011

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 24.6.2011

.....

podpis

|

Poděkování:

Tímto děkuji PhDr. Daně Bittnerové, CSc. za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady a nesmírnou trpělivost. Děkuji také mým informátorům, bez jejichž ochoty a otevřenosti by tato práce nemohla vzniknout. A v neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům za jejich podporu a důvěru.

Obsah

IDENTITA POTOMKŮ Z NÁRODNOSTNĚ SMÍŠENÝCH MANŽELSTVÍ	1
1 Úvod:	6
2 Teoretická východiska:	6
2.1 Koncept identity:	7
2.1.1 Skupinová identita.....	7
2.1.2 Etnická a národní identita:.....	8
2.1.3 Primordialismus/ Instrumentalismus.....	8
2.1.4 Esencialismus/ Konstruktivismus	9
2.1.5 Relační a Situační identita.....	9
2.1.6 Identita jako imperativ/ zvolená identita.....	10
2.1.7 Identita národnostních menšin	10
2.1.8 Identita potomků z národnostně smíšených rodin.....	13
2.1.9 Etnodiferenční prvky	14
3 Metodologie	16
3.1 Strategie výzkumu	16
3.2 Popis vzorku	17
3.3 Sběr dat	17
3.4 Etika výzkumu	18
3.5 Průběh rozhovorů	18
3.5.1 Koncepce rozhovoru a návod k rozhovoru:	19
3.6 Analýza dat:	20
3.6.1 Soubor kategorií:	20
4 Utváření identity potomků z národnostně smíšených manželství.....	22
4.1 Definování a formy projevu národní identity – konstitutivní prvky	22
4.1.1 Národnost	22
4.1.2 Občanství.....	23
4.1.3 Původ.....	24
4.1.4 Mateřský jazyk	25
4.1.5 Jazyk.....	25
4.1.6 Vnitřní cítění	30

4.1.7	Vnější projevy polství	31
4.1.8	Symboly polství – slavné osobnosti, historické události, literatura	32
4.1.9	Rodina	34
4.1.10	Vyhledávání kontaktu	35
4.1.11	Hodnoty a tradice	36
4.1.12	Náboženství	38
4.1.13	Vzdor	39
4.2	Identita ve vztahu k rodině	40
4.2.1	Rodina základní	40
4.2.2	Rodina široká	46
4.2.3	Rodina nová	47
4.3	Identita ve vztahu k národnostnímu celku a státní symbolice, komparace	51
4.3.1	Polsko	51
4.3.2	Česká republika	52
4.3.3	Slovensko	53
4.4	Identita a její projevy ve vztahu ke společnosti, komparace	54
4.4.1	Česká společnost	54
4.4.2	Polská společnost	60
4.4.3	Slovenská společnost	60
4.4.4	My – já – oni	61
4.4.5	Životní podmínky	62
4.5	Komparace, autostereotypy, heterostereotypy	64
4.6	Non-atributy – Překážky v prožívání identity a jejich vliv na formování identity	67
5	Závěr	70
6	Seznam literatury	74

1 Úvod:

Pro mě byla otázka národní identity vždy jasná. Tak jasná, že jsem o ní nemusela přemýšlet ani si ji výrazně uvědomovat. Proč také? Oba moji rodiče jsou Češi, stejně tak jejich rodiče. Já jsem se narodila v České republice, mám české občanství, můj mateřský jazyk je čeština, mám české přátele, navštěvovala jsem české školy. Není u mě jediný důvod, proč bych se neměla považovat za Češku.

U imigrantů, kteří přicházejí do České republiky, je tato situace diametrálně jiná. Přinášejí sebou odkaz vlastní kultury, vlastní mentality a vlastní národní/etnické identity, kterou si jsou často schopni udržet i v prostředí kulturně odlišném. Imigrací však přicházejí o samozřejmost své identity a jsou konfrontováni s její jinakostí.

Další významnou skupinou jsou jejich děti, které jsou hned od narození konfrontovány se dvěma světy. Kulturou domovské země jejich rodičů a kulturou země, do které přišli. Pokud se pak navíc jedná o národnostně smíšený pár, jsou děti ve středu působení tří různých kultur, tří pojetí identity, často i jazyků. Podle čeho pak takoví lidé určují svou identitu? Ve své bakalářské práci jsem si dala za cíl rozkrýt cestu konstruování národní identity – situace, na pozadí kterých došlo k ujasňování vědomí příslušnosti k tomu kterému národu; identifikovat faktory, které byly rozhodující při volbě identity. Zároveň se zamyslet nad okolnostmi, které přispěly k rozdílům ve vnímání identity mých dvou informátorů, mezi nimiž je sourozenecký vztah, a tudíž oba pocházejí ze stejné rodiny, ze stejného sociálního a národnostního prostředí.

2 Teoretická východiska:

V současné době existuje mnoho materiálů a vědeckých prací zabývajících se problémem identity. Nabízejí množství různých pohledů a množství různých konceptů. Mým cílem bylo představit pojetí identity z pohledu antropologie v oblastech, které úzce souvisí s tématem mé bakalářské práce. V teoretické části mé práce jsem se rozhodla nejprve vymezit důležité pojmy, nastínit různé koncepty identity, blíže se podívat na etnickou identitu národnostních menšin, na hlavní faktory, které jsou stěžejní pro utváření etnické identity a také na identitu potomků z národnostně smíšených manželství.

2.1 Koncept identity:

“Pojem **identita** vznikl z latinského *identicus* = totožný, stejný.“¹ Jedná se o pocit sounáležitosti jedince ke skupině (národu, etniku, rase...) se kterou sdílí stejné hodnoty, normy, či jiné rysy.² Každá vědecká disciplína chápe tento pojem jinak, a proto je důležité poznamenat, že z pohledu antropologie se vždy jedná o sociální identifikaci, neboli to, jak jedinec vnímá své postavení ve společnosti. V běžné mluvě se pak může používat pro identifikaci jedince i skupiny.³ Přívlastků, které se s pojmem *identita* váží je více (např. regionální, kulturní, etnická, národní, skupinová, kolektivní atd.). Vždy odkazují na princip, na němž je loajalita, tedy sounáležitost, utvářena, či v němž je *identita* badateli spatřována. S ohledem na zaměření práce je zde důraz kladen na sdílení společné etnicity a konceptu národa.

2.1.1 Skupinová identita

Člověk nemá jen jednu identitu. Je součástí mnoha skupin různé velikosti a struktury, podle kterých se rozlišuje *identita* národní, náboženská, etnická, třídní atd. Různé identity však mají v každé společnosti jinou váhu, jsou jinak důležité a jinak výrazné. Jak říká Eriksen, v zásadě platí, že minoritní *identita* je zřetelnější než majoritní.⁴ Ať už se však jedná o skupinu minoritní nebo majoritní, člověk vždy k nějaké skupině patří.

Skupinová *identita* vzniká na základě identifikace jedince s ostatními. Podle Hrocha je to jedna z primárních potřeb člověka, ať už se jedná o potřebu někam patřit či o vědomí kontinuity vlastní osobnosti.⁵ Pro vznik skupinové identity, musí skupina nejprve určit své hranice a vymezit se vůči ostatním. Vnější tlak je přitom nezbytnou součástí soudržnosti skupiny a podle George Simmela míra tohoto tlaku určuje míru soudržnosti.⁶ Podle toho, odkud tlak vychází, se tvoří různé typy skupin. Aby však mohla skupina fungovat, potřebuje mít ještě určité vnitřní uspořádání, strukturu autorit a musí svým členům nabízet určité profity (politickou moc, peníze, smysl života...)⁷

1 MAŘÍKOVÁ, H; PETRUSEK, M.; VODÁKOVÁ, A.: *Velký sociologický slovník A – O*, Karolinum, Praha 1996 str. 414 - 415

2 PRŮCHA, J.: *Interkulturní psychologie – Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*, Portál s. r. o., Praha 2004, str 120.

3 ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007

4 ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007, str. 150

5 HROCH, M.: *Lidé města, revue pro antropologii, etologii komunikace a etnologii, Národní tradice a identita, 1/2004-13*, Univerzita Karlova – Fakulta humanitních studií (Praha), Praha, str. 3

6 ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007 str. 73

7 ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007 str. 75

2.1.2 Etnická a národní identita:

„Etnicita je vzájemně provázaný systém kulturních (materiálních a duchovních), rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu působících v interakci a formujících etnické vědomí člověka a jeho etnickou identitu.“⁸ Eriksen rozvíjí tezi o charakteru etnicity, nezasazuje ji do dichotomie instrumentalismus vs. primordialismus, ale pojímá etnicitu jako koncept. „Etnicita je totiž zejména a především koncept, nikoli přirozený fenomén. Jako koncept existuje (přínejmenším) ve dvou úrovních – v analytické rovině badatele a v nativní rovině informátorů.“⁹

„Národnost jako příslušnost k určitému národu je v současném světě chápána ve dvojmýsmyslu pojmu „národ“: 1) Národ ve smyslu etnickém je soubor osob obvykle se společným jazykem, společnou historií, tradicí a zvyky, společným územím a národním hospodářstvím. 2) Národ ve smyslu politickém je prostě soubor občanů určitého státu, tedy soubor osob se státní příslušností tohoto státu.“¹⁰ „Vývoj od etnické skupiny k modernímu národu byl povolný a jednotlivé indikátory rozdílů mezi nimi se prosazovaly postupně a asynchronně.“¹¹ Jak píše Hroch, na rozdíl od etnické skupiny měl národ hierarchickou sociální strukturu, příslušníci moderního národa byli rovnoprávní, žili na ohraničeném území, užívali stejný jazyk a předávali jej dalším generacím, hlásili se k výtvarům své národní kultury a osvojili si znalost společných dějin.¹²

2.1.3 Primordialismus/ Instrumentalismus

Thomas H. Eriksen ve své knize *Antropologie multikulturních společností*¹³ hovoří o sporu mezi primordialismem a instrumentalismem, dvěma proudy, které ovlivnily sociální vědy v pohledu na identitu.

Podle principu primordialismu je etnická identita hluboce zakořeněna v kolektivní zkušenosti a není možné jí záměrně manipulovat ze strany jednotlivců.¹⁴ Instrumentální koncept identity je naopak čistě racionální a podle něj jedinec určuje svou identitu na základě

8 MAŘÍKOVÁ, H; PETRUSEK, M.; VODÁKOVÁ, A.: *Velký sociologický slovník A - O*. Karolinum, Praha 1996 str. 275

9 ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007, str. 94

¹⁰ ROUBÍČEK, V.: *Úvod do demografie*, CODEX Bohemia, 1. vyd., Praha 1997, str 152

¹¹ HROCH, M.: *V národním zájmu*, NLN – Nakladatelství Lidové Noviny, Praha 1999, str. 16

¹² HROCH, M.: *V národním zájmu*, NLN – Nakladatelství Lidové Noviny, Praha 1999, str. 16, 17

¹³ ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007

¹⁴ ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007, str. 101

toho, co je pro něj prospěšné a příslušnost ke které skupině (ekonomické, politické atd.) mu přináší největší užitek.¹⁵

Podle principu instrumentalismu je etnická identita určována ad hoc jako doplněk politických strategií.¹⁶

Co se týče studia etnicity, Eriksen se přiklání k instrumentalismu. Primordialismus je dle jeho mínění již překonán. „Studie zabývající se etnicitou byly – a jsou – ve své základní orientaci i instrumentalistické.“¹⁷

2.1.4 Esencialismus/ Konstruktivismus

Druhým proudem, o němž Eriksen tvrdí, že ovlivnil sociální vědy v pohledu na identitu, je spor mezi esencialismem a konstruktivismem.

Podle principu esencialismu vyplývá etnická/národní identita z předem daných skutečností. Je to pevně daná, přirozená a samozřejmá vlastnost jedince.¹⁸

Podle principu konstruktivismu však není identita pevně daná, ale je utvářena, konstruovaná na základě interakcí, které probíhají v určitém kulturním a historickém kontextu.¹⁹

Samotným jádrem sporu je pak otázka, „jsou-li etnické či národnostní komunity ustavovány víceméně vědomě, nebo zda v zásadě organicky vyrůstají z preexistenčních komunit kulturních.“²⁰

2.1.5 Relační a Situační identita

V současné době se odborníci zaměřují na procesy ustanovování identity. V praxi to znamená, že identita je utvářena vztahem k něčemu s čím se člověk ztotožňuje.²¹ Aby vůbec mohla identita vzniknout, musí se jedinec s někým identifikovat a také zjistit, s kým se identifikovat nechce. Jedinec může definovat sebe sama pouze ve vztahu k druhému. Z toho vyplývá, že identifikace se mění podle toho, ke komu je vztahována.

¹⁵ PRŮCHA, J.: *Interkulturní psychologie – Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*, Portál s. r. o., Praha 2004, str 121

¹⁶ ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007, str. 101

¹⁷ ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007, str. 102

¹⁸ MALCHÁRKOVÁ, Kateřina. *Jak se žije na Hlučínsku: případová studie obce Bolatice*. Brno, 2008. 49 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, FSS, Katedra sociologie. Dostupné z WWW: http://is.muni.cz/th/182686/fss_b/text.pdf, str. 7

¹⁹ MALCHÁRKOVÁ, K.: *Jak se žije na Hlučínsku: případová studie obce Bolatice*. Brno, 2008. 49 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, FSS, Katedra sociologie. Dostupné z WWW: http://is.muni.cz/th/182686/fss_b/text.pdf, str. 8

²⁰ ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007, str. 102

²¹ ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007, str. 28

Nabízejí se nám tak zde tři různé přístupy k identitě. Identita vrozená, identita jako vědomá konstrukce a identita vyplývající z aktuální situace a role vůči různým osobám.

2.1.6 Identita jako imperativ/ zvolená identita

Eriksen tvrdí, že určitá část identity je imperativem a je tudíž **neměnná**. Člověku je dána a ten se od ní nemůže oprostit, jako například etnická příslušnost, věk, či pohlaví. (Ponechávám stranou diskuse o možnostech operativní změny pohlaví atd.) Druhá část identity je **zvolená**, člověk se o ní sám rozhoduje. Avšak to, že se člověk rozhodne svou identitu prezentovat určitým způsobem, neznamena, že tím změní určité danosti týkající se své osoby, a že jej tak bude vnímat i okolí.²² Zde se nabízí to, co Eriksen nazývá „strategické vyjednávání o situačních definicích“, což znamená, že se určitá danost jedince (etnická identita, věk, pohlaví...), stane více či méně relevantní v závislosti na situaci ve které se jedinec nachází.

Jako imperativ, nebo li vnučenou část identity, často řadíme etnickou identitu (jak Eriksen poznamenává, nemá nic společného s vnějším vzhledem), mateřský jazyk, pohlaví, rodinné vazby atd.²³ Za zvolenou či část osobní identity pak považujeme členství ve skupinách, jež si jedinec sám vybral. Toto rozdělení je jasné, avšak mezi těmito dvěma póly, imperativ a zvolená identita, existuje množství nejasných a neohrazených oblastí.²⁴ V každé společnosti jsou obsaženy obě varianty a probíhá mezi nimi neustálý konflikt. To, ke kterému konceptu se přikloní, závisí na typu kultury. Tradiční společnosti se obecně přiklánějí na stranu daných tradičních hodnot, kdežto moderní společnosti preferují jako hodnotu osobní svobodu a možnost volby.²⁵ Tedy i možnost volby skupinové identity.

2.1.7 Identita národnostních menšin

Identita národnostních, etnických a imigračních skupin na území České republiky je zkoumána z pohledu mnoha vědních disciplín, jako je demografie, sociologie, etologie, politologie atd., a z hlediska různých diskursů. Pro nás je relevantní jednak diskurs odborný, ale také diskurs legislativní.

²² ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007 str. 70

²³ ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007 str. 71

²⁴ Eriksen to ukazuje na příkladu domluveného manželství, kterému se západní svět brání, protože hlavními podmínky ke vzniku manželství by měla být svobodná volba a láska. V konečném výsledku však stejně většina uzavřených manželství se odehrává v rámci jedné sociální a kulturní skupiny.

²⁵ ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007, str. 72

2.1.7.1 Odborný diskurs

Jak se praví v literatuře, v rámci odborného diskursu jsou „národní/etnické skupiny/menšiny i komunity imigrantů v České republice sledovány v kontextu charakteristik formálních (demografických, sociálních), strukturálních (s ohledem na cíle a dopady integrace) a kontaktních (směrem k české i výchozí vlastní společnosti).“²⁶ Další oblastí výzkumu je „sebereflexe postavení příslušníků menšinových komunit v hostitelské zemi, jejich postoj k vlastní identitě, jejich osobní a skupinová vůle k integraci.“²⁷ Identita imigrantů se tedy odvíjí od počátečního nastavení jejich identity, jejich sebereflexi v rámci majoritní společnosti i jejího následného vývoje. Etnická identita se pak může projevovat na úrovni individuálních deklarací, začleněním do komunity imigrantů či transnacionálním postojem.²⁸ Jinakost některých menšin se vystupuje jen na úrovni institucionalizovaného života. Pokud má skupina sklony k revitalizaci jejich původní identity, je tato odlišnost vnímána majoritní společností jako specifická kulturní zájmová aktivita.²⁹

Způsoby, jakými je konstruována identita u příslušníků národních/etnických menšin, se staly hlavním tématem výzkumu, který realizovalo Centrum výzkumu vývoje osobnosti a etnicity při FHS UK.³⁰ V rámci výzkumu nahlíželi na etnicitu jako na kulturní konstrukt.

Pro výzkum byly stěžejní dva koncepty. Prvním byla „uvědomovaná deklarovaná identita, skrze kterou členové národnostní menšiny či imigrační skupiny vysvětlují či případně manifestují svoji etnickou či skupinovou příslušnost a odlišnost.“³¹ Druhým konceptem byla identita žitá. „Ta funguje na základě každodenní zkušenosti kontaktu, kulturního střetu a konfliktu, během nichž opakovaně dochází k potvrzování vlastní jinakosti. V souvislosti se skupinovou identitou pak mohou kulturní jevy a projevy, jež jsou poznány jako odlišné,

26 BITTNEROVÁ, D., MORAVCOVÁ, M. A KOL.: *Kdo jsem a kam patřím?*, Sofis, Praha 2005, str. 7

27 BITTNEROVÁ, D., MORAVCOVÁ, M. A KOL.: *Kdo jsem a kam patřím?*, Sofis, Praha 2005, str. 7

28 SZALÓ, C.: *Transnacionální migrace, proměny identit, hranic a vědění o nich*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007

29 BITTNEROVÁ, D., *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických*, in *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, FSS, Masarykova univerzita, v Brně, Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Brno 2005, str. 225, 226

30 BITTNEROVÁ, D., *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických*, in *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, FSS, Masarykova univerzita, -v Brně, Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Brno 2005, str. 413

31 BITTNEROVÁ, D., *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických*, in *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, FSS, Masarykova univerzita, -v Brně, Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Brno 2005, str. 413

nabývat v kontextu minorit různé hodnoty. Mohou se posléze stát i součástí nové konstrukce vlastní manifestně deklarované skupinové identity.³²

To, jak se budou členové minoritních skupin vymezovat vůči společnosti ČR, závisí zejména na třech aspektech. Prvním aspektem je, jak imigranty přijme majoritní společnost. Druhým aspektem je sociální, demografický a ekonomický profil členů minoritní skupiny. A třetím aspektem jsou kulturní východiska členů sledovaných komunit.³³

Konstrukce skupinové identity závisí na několika faktorech.

- „1) na stavu výchozí skupinové identity
- 2) na délce přítomnosti v ČR
- 3) na okolnostech a motivaci příchodu imigrantů, tedy na důvodech, proč opustili zemi
- 4) na vizi vlastního působení v ČR, potažmo ve Středoevropském prostoru
- 5) na míře zapojení se do institucí a struktur většinové (majoritní) společnosti.
- 6) na ekonomickém a společenském úspěchu ve většinové společnosti.
- 7) na demografické skladbě jejich vlastní skupiny
- 8) na osobním angažmá v programovém udržování výchozí identity
- 9) v neposlední řadě na míře odlišnosti výchozích charakteristik, zejména výchozí kultury ve srovnání s kulturou společnosti ČR (tedy na míře kulturního šoku a jeho podobě).“³⁴ Na tyto faktory se výzkum zaměřuje a dále je rozvíjí.

„Stav a deklarace etnické či skupinové identity členů sledovaných národnostních menšin a imigračních skupin jsou primárně dány výchozím konceptem národní a etnické identity. Jeho rekonstrukce závisí na objektivních okolnostech, subjektivních zkušenostech a plánovaných cílech života v ČR, tedy na faktorech daných situací konstituování národnostní menšiny či imigrační skupiny.“³⁵

Co se týče interakce majoritní společnosti se skupinou imigrantů, Eriksen hovoří o třech možných reakcích. První z nich je segregace – fyzické oddělení národní/etnické menšiny

³² BITTNEROVÁ, D, *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických*, in *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, FSS, Masarykova univerzita, v Brně, Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Brno 2005, str. 414

³³ BITTNEROVÁ, D, *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických*, in *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, FSS, Masarykova univerzita, -v Brně, Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Brno 2005, str. 414

³⁴ BITTNEROVÁ, D, *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických*, in *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, FSS, Masarykova univerzita,- v Brně, Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Brno 2005, str. 416

³⁵ BITTNEROVÁ, D, *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických*, in *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, FSS, Masarykova univerzita,- v Brně, Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Brno 2005, str.416

od zbytku obyvatel. Druhou možností, o které se zmiňuje, je asimilace – neboli přizpůsobení, kdy jedinec ztratí znaky původní vlasti a začlení se do majoritní společnosti. Tento postup není možný, pokud se u imigranta vyskytují vnější znaky, které ho nápadně odlišují od členů majoritní společnosti. Třetí možností je pak integrace. Integrace je proces začlenění do majoritní společnosti, ovšem s tím rozdílem, že si jedinec a jeho skupina ponechají své kulturní odlišnosti. Je kompromisem mezi segregací a asimilací.³⁶

2.1.7.2 Legislativní diskurs

Legislativní diskurs je součástí Zákoníku ČR, který přiznává právo na **národní a etnickou identitu**. „Respektuje identitu příslušníků národnostních menšin jako jednotlivců i skupiny, projevující se zejména vlastní kulturou, tradicemi či jazykem a chrání práva příslušníků národnostních menšin v souladu s mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, s Ústavou a s Listinou základních práv a svobod.“³⁷

Podle zákona je za národnostní menšinu označeno, „společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů, zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi.

Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.“³⁸

Stát nabízí i možnost dotací pro zachování a rozvoj důležitých aspektů (kultura, jazyk, tradice...), které národnostní menšinu určují a možnost dotací pro podporu integrace.³⁹ Pojem integrace znamená postupné začlenění příslušníků menšiny do většinové společnosti. Podle toho, jak si menšina udrží svou kulturní či etnickou příslušnost se určuje stupeň integrace.⁴⁰

2.1.8 Identita potomků z národnostně smíšených rodin

Pokud se zajímáme o identitu národnostních menšin a imigračních skupin, zjistíme, že drtivá většina prací je zaměřena na generaci, která se sem přistěhovala. Faktory ovlivňující vývoj identity⁴¹ jsou však odlišné od faktorů, jež ovlivňují vývoj identity u další generace, u dětí imigrantů, kteří se zde usídlili a založili rodinu. „Roste počet těch, kteří se ani nevracejí,

³⁶ ERIKSEN, T. H.: *Sociální a kulturní antropologie*, Portál, s. r. o., Praha 2008

³⁷ Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů

³⁸ Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů

³⁹ Zákon 98/2002 Sb., dotace na příslušníky národnostních menšin

⁴⁰ ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007, str. 57

⁴¹ ŠEFLOVÁ, L.: *Skupina imigrantů z Bosny a Hercegoviny v České republice v Praze*, BP, Praha 2006

ani neasimilují a zabydlují se ve „třetím“ prostoru transnacionálních sítí.“⁴² Tyto děti jsou vystaveny mnoha různým faktorům, a pokud se jedná o národnostně či etnicky smíšené manželství, i působení rozdílných kultur a identit svých rodičů a příbuzných.

Potomci z národnostně smíšených manželství by se dali podle Eriksena zařadit do zvláštní kategorie. Tito lidé nemají vyhraněnou identitu a dalo by se říci, že nepatří nikam, nebo spíše patří k více variantám jedné skupiny (např. různá etnická příslušnost rodičů). Jak dochází k mísení kultur a identit, dochází ke vzniku nových míšených forem, a je pak už téměř nemožné vytyčit jasné hranice mezi skupinami.

Druhá generace pochází velmi často z manželství, kde každý z manželů je jiné národnosti. Jak píše Ondřej Klípa⁴³, tyto děti se setkávají s řadou problémů, jako je nevyhraněná identita, identita odlišná od ostatních členů rodiny a proměny identity v průběhu života aj. Často je mu pak na základě politického přístupu k identitě (místo narození, občanství) přisuzována identita, se kterou se však nemusí ztotožňovat.

2.1.9 Etnodiferenční prvky

Kolektivní identita skupin, které se identifikují na společném etnickém a národním původu, se konstituuje na vybraných kulturních prvcích, jevech a kolektivně konstruovaných postojích. Protože národ je kategorie, která vzniká v souvislosti s politickým projektem nacionalismu devatenáctého století, můžeme konstatovat, že tyto etnodiferenční prvky, atributy, skrze které je tato kolektivní identita sdílena, jsou definovány často na týchž principech. V tomto směru vycházím z přehledu, který podává Linda Šeflová, a to na základě průniku odborné literatury⁴⁴ a vlastního empirického výzkumu imigrantů.⁴⁵

42 BARŠOVÁ, A., BARŠA, P.: Přistěhovalectví a liberální stát: Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku, Masarykova univerzita - Mezinárodní politický ústav, Brno 2005, str. 8

43 KLÍPA, O.: *Lidé města, revue pro antropologii, etnologii a etologii komunikace, Polská národnostní menšina v Praze a problém její mladé generace, 1/2005-15*, Univerzita Karlova – Fakulta humanitních studií (Praha), Praha str. 59,

44 BITTNEROVÁ, D. *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, in *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, FSS, Masarykova univerzita, v Brně, Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Brno 2005

45 ŠEFLOVÁ, L.: *Skupina imigrantů z Bosny a Hercegoviny v ČR (v Praze)*, Bakalářská práce, FHS UK v Praze, Praha 2006,

2.1.9.1 Emoce

Emoce jsou velice důležitou součástí konstrukce národní identity. Citové vazby k národu se mohou projevovat jako pocity sounáležitosti, pocity hrdosti či pocity skupinové nadřazenosti vůči jiným skupinám, láska k národu atd.⁴⁶

2.1.9.2 Primordiální vazby

„Skutečnost, že se člověk rodí do určitého sociokulturního prostoru (národní či občanské společnosti), předurčuje (v laických konceptech snad navždy) jeho příslušnost k této skupině a upírá mu možnost plně se zařadit do skupin definovaných v opozici ke skupině výchozí.“⁴⁷ V okamžiku přesídlení do cizí země se jedinec dostává do konfrontace s cizí kulturou. V takovém případě pak primordialistický princip slouží k ukotvení sebe sama.⁴⁸

2.1.9.3 Jazyk

Užívání společného jazyka a jeho předávání dalším generacím je jedním z kroků, které odlišují etnikum od národa. Má tedy na vývoj identity výrazný vliv.⁴⁹ „Je to prostředek sebeidentifikace obyvatel státu jako příslušníků národní pospolitosti.“⁵⁰

2.1.9.4 Národní prostor

Národ je teritoriální pospolitost a vymezuje území, jež členové skupiny hlásící se ke společné identitě považují za své.⁵¹ Vědomí společného území přispívá k pospolitosti a posilování etnické/národní identity.

2.1.9.5 Stát

„Nacionalistická hnutí v Evropě 19. století pak prosadila další složku do koncipování obsahu etnické/národní identity, a to vztahování se ke geopolitickému útvaru, ke **státu**. Pro řadu etnických/národních identit hraje etnodiferencující roli občanství. Skrze něj je pak etnická/národní identita posilována státními symboly jako jsou státní znak, hymna, vlajka, reprezentace atd.“⁵²

46 HROCH, M.: *Lidé města, revue pro antropologii, etologii komunikace a etnologii, Národ jako kulturní konstrukt?*, 3/2005-17, Univerzita Karlova – Fakulta humanitních studií (Praha), Praha, str. 9

47 ŠEFLOVÁ, L.: *Skupina imigrantů z Bosny a Hercegoviny v ČR (v Praze)*, Bakalářská práce, FHS UK v Praze, Praha 2006,

48 BITTNEROVÁ, D., *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických*, in *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, FSS, Masarykova univerzita, – v Brně, Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Brno 2005, str. 422

49 HROCH, M.: *V národním zájmu*, NLN – Nakladatelství Lidové Noviny, Praha 1999, str. 16, 17

50 HROCH, M.: *V národním zájmu*, NLN – Nakladatelství Lidové Noviny, Praha 1999, str. 56

51 HROCH, M.: *V národním zájmu*, NLN – Nakladatelství Lidové Noviny, Praha 1999, str. 18

2.1.9.6 Kolektivní paměť

Hroch chápe kolektivní paměť jako „povědomí společné minulosti, jako předpoklad, základní skladební jednotku vědomí sounáležitosti s příslušníky stabilní, tj. historicky zakotvené skupiny „národ“.“⁵³ Kolektivní paměť dává etnickému/národnímu společenství vědomí kontinuity.⁵⁴

2.1.9.7 Typický jedinec

„Jeho profil určuje jednak soubor povahových charakteristik – mentalita. Jednak se součástí „autoportrétu“ může stát i popis antropologického typu.“⁵⁵

2.1.9.8 Rival

Možnost vymežit se vůči někomu jinému je jednou ze základních podmínek soudržnosti etnika/národa. Čím větší je na skupinu tlak, tím výrazněji si její členové uvědomují svou identitu.

2.1.9.9 Kultura

„Při konstruování etnické/národní identity může tuto roli sehrát jak symboly převzaté z **kultury elit**, tak symbolizovaná tradiční kultura, obecně nazývaná **folklor**“⁵⁶

3 Metodologie

3.1 Strategie výzkumu

Při realizaci mého výzkumu jsem používala kvalitativní metody. Svůj výzkum jsem založila na osobní případové studii⁵⁷ dvou informátorů. Jako metodu sběru dat jsem zvolila epizodický rozhovor. Mým záměrem bylo rozkrýt cestu konstruování národní identity – situace, na pozadí kterých došlo k ujasňování vědomí příslušnosti k tomu kterému národu; identifikovat faktory, které rozhodly a zároveň se zamyslet nad okolnostmi, které přispěly k rozdílům ve vnímání identity obou bratrů. Jelikož však pojem identita v sobě obsahuje mnoho významů (rolí jako např. otec, zaměstnanec, manžel...) zaměřila jsem se převážně na identitu národní.

52 ŠEFLOVÁ, L.: *Skupina imigrantů z Bosny a Hercegoviny v ČR (v Praze)*, Bakalářská práce, FHS UK v Praze, Praha 2006, str. 14

53 HROCH, M.: *Lidé města, revue pro antropologii, etologii komunikace a etnologii, Národ jako kulturní konstrukt?*, 3/2005-17, Univerzita Karlova – Fakulta humanitních studií (Praha), Praha, str. 19

54 ŠEFLOVÁ, L.: *Skupina imigrantů z Bosny a Hercegoviny v ČR (v Praze)*, Bakalářská práce, FHS UK v Praze, Praha 2006, str. 13

55 ŠEFLOVÁ, L.: *Skupina imigrantů z Bosny a Hercegoviny v ČR (v Praze)*, Bakalářská práce, FHS UK v Praze, Praha 2006, str. 14

56 ŠEFLOVÁ, L.: *Skupina imigrantů z Bosny a Hercegoviny v ČR (v Praze)*, Bakalářská práce, FHS UK v Praze, Praha 2006, str. 14

⁵⁷ HENDL, H.: *Kvalitativní výzkum, základní metody a aplikace*, Portál, s. r. o., Praha 2005, str. 104

3.2 Popis vzorku

Při realizaci mého výzkumu jsem spolupracovala se dvěma informátory.

Sebastian

První informátor si pro účast na mém výzkumu vybral jméno Sebastian. Seznámila jsem se s ním v roce 2010 přes přátele. V současné době je jedním z mých spolubydlících a vytvořil se mezi námi přátelský vztah. Sebastianovi je 31 let a vystudoval střední školu s maturitou. Žije v Praze a živí se jako softwarový tester. Narodil se v České republice. Občanství má české a je svobodný. Sebastian rád vypráví o své rodině i o Polsku. Často o sobě mluví jako o Polákovi. Tato skutečnost mě velice zaujala. Byla jsem velice ráda, když Sebastian souhlasil, že se zúčastní mého výzkumu a seznámil mě se svým bratrem.

Petr

Můj druhý informátor si pro účast na mém výzkumu vybral jméno Petr. Petrovi je 30 let. Je vyučeným truhlářem a bydlí ve Dvoře Králové n. L. Narodil se v České republice a má české občanství. Stejně jako jeho bratr se cítí být Polákem. Petr je již čtyři roky ženatý a má dvouletou dceru.

U obou informátorů lze najít množství shodných znaků. Oba dva jsou muži, takže v mé práci nebudu zohledňovat genderové hledisko. Mezi informátory je sourozenecký vztah. Jejich matka je Polka. Do České republiky přišla za prací ve věku 21 let. I v současné době má stále polské občanství. V Polsku žije jejich pět sester. Otec Sebastiana a Petra se narodil na Slovensku. Jeho rodiče pocházejí z Maďarska. Má české občanství a jeho identita je nejednoznačná. Má tři bratry, z nichž jeden žije v ČR a dva na Slovensku. Oba mladí muži tedy pocházejí ze stejného společenského a sociálního prostředí.

Mezi oběma bratry není výrazný věkový rozdíl, který by bránil případnému porovnání jejich zkušeností. Oba mají české občanství, narodili se v České republice a shodně svou národní identitu deklarují jako polskou.

Cesty Sebastiana a Petra se výrazně rozdělují až v dospělosti. Petr se rozhodl usadit a založil rodinu, Sebastian se rozhodl budovat kariéru a žije bez partnerky.

3.3 Sběr dat

Můj výzkum probíhal od března 2011 do května 2011. Všechna setkání byla příjemná a uvolněná, což považuji za velice důležité, vzhledem k osobnímu charakteru některých otázek. Jako nejlepší způsob sběru dat jsem vyhodnotila epizodický rozhovor.

Jedná se o období narativního rozhovoru, která spojuje výhody narativního rozhovoru a rozhovoru s návodem.⁵⁸ Epizodický rozhovor je založen na předpokladu, že člověk uchovává zkušenosti dvěma způsoby, jako konkrétní průběh životní situace a jako sémantické znalosti. “V epizodickém interview se zaměřujeme na popis nebo zobrazení životních epizod a zároveň na to, jak byly nabyté zkušenosti zpracovány do podoby zobecněných struktur (subjektivních teorií).“⁵⁹ Důvodem bylo, že pro potřeby mého výzkumu je stěžejní zkušenost obou informátorů, k níž se lze nejlépe dostat prostřednictvím spontánního vyprávění.

Zároveň jsem měla připravený seznam otázek, abych zajistila, že budou probírána všechna důležitá témata. Otázky jsem pokládala v momentě, kdy informátor tápal a nevěděl jak pokračovat, či se mě přímo zeptal, co bych ještě potřebovala slyšet. Pořadí otázek jsem volila tak, aby otázky pokud možno korespondovaly s průběhem rozhovoru a přirozeně na něj navazovaly.

3.4 Etika výzkumu

Oba informátory jsem na začátku našeho rozhovoru seznámila se zaměřením mého výzkumu a ujistila je, že výzkum je zcela anonymní, načež si oba vybrali jména, která používám ve své práci. Informovala jsem je, že rozhovor se bude nahrávat a že všechna data budou použita pouze pro účely mé bakalářské práce. Následně jsem požádala informátory, aby mi řekli, pokud by jim některá z otázek byla nepříjemná. Zdůraznila jsem, že žádná odpověď není dobře ani špatně. Od obou informátorů jsem pak získala souhlas se zpracováním získaných dat.

3.5 Průběh rozhovorů

Jelikož se Sebastianem a dalšími spolubydlícími sdílím stejnou domácnost v Praze - Řepích, nebylo obtížné domluvit termín našeho rozhovoru. Sebastian se ochotně nabídl, že zařídí technické zázemí a nahrávání rozhovoru přes web kameru přímo do počítače. Velmi mi to ulehčilo práci se získanými daty, neboť se nemusela převádět do jiného formátu. Odpadla také starost s kontrolou baterií diktafonu. Bonusem bylo, že kromě audio verze jsem měla k dispozici i videozáznam rozhovoru. První rozhovor trval krátce přes tři hodiny. Sebastian byl potěšen mým zájmem. Velice rád vypráví, takže jsem získala značné množství materiálu. Druhý rozhovor se Sebastianem proběhl po té, co jsem zanalyzovala první rozhovor. Trval

⁵⁸ Flick, U.: *Qualitative Forschung*. Reinbek: Rowohlt, 1995

⁵⁹ HENDL, H.: *Kvalitativní výzkum, základní metody a aplikace*, Portál, s. r. o., Praha 2005, str. 177

zhruba hodinu a půl. Měla jsem připravená témata, která jsem potřebovala doplnit či blíže specifikovat. Na konci rozhovoru mě Sebastian ujistil, že se na něj mohu bez obav obrátit, pokud budu potřebovat další upřesňující informace.

Rozhovor s Petrem probíhal ve Dvoře Králové n. L., kde žije se svou ženou a dvouletou dcerou. Petr mi nabídl, že bychom mohli rozhovor provést přes program Skype. Jeho nabídku jsem odmítla, neboť jsem cítila jako velmi důležité, aby se minimálně první rozhovor uskutečnil tváří v tvář. Jedním důvodem bylo lepší navázání kontaktu, s ohledem na osobní charakter některých otázek. Druhým důvodem pak byla možnost pořízení videozáznamu. Petr mě vyzvedl v dopoledních hodinách na autobusovém nádraží a zamířili jsme do příjemné sklepní restaurace. Náš rozhovor trval zhruba tři hodiny, po kterých se musel Petr vrátit ke svým povinnostem, a já jela zpět do Prahy. Druhý rozhovor se uskutečnil opět osobně, neboť měl Petr cestu do Prahy a souhlasil, s pokračováním rozhovoru. Druhý rozhovor trval krátce přes hodinu a poskytl mi důležité upřesňující informace.

3.5.1 Koncepce rozhovoru a návod k rozhovoru:

Ústředním tématem mé práce a tudíž i mého návodu k rozhovoru bylo téma národní identity. K tomuto tématu jsem si, na základě teoretické koncepce, připravila podoblasti, které se daného tématu týkají. V rámci každého tématu jsem si připravila pořadí otázek. Pořadí bylo pouze orientační. Mnoho otázek mi informátoři zodpověděli sami v rámci narativní části své výpovědi. U zbytku otázek vyllynulo konečné pořadí až z průběhu rozhovoru.

Do mých otázek se promítl relační a situační koncept identity. Tento koncept vyjadřuje tezi, že identita je utvářena v závislosti na situaci a na vztahu k subjektu, se kterým se jedinec identifikuje. Zajímalo mě tedy, jak informátoři reagovali v různých situacích, týkajících se jejich identity, a jak se s těmito situacemi vyrovnávali.

První oblastí mých otázek byla osobní fakta informátorů jako věk, pohlaví, vzdělání, rodinný stav, povolání, občanství atd.

Velkým tématem byla rodina mých informátorů, vztah k ní a způsob, jakým je rodina ovlivňuje, národnost rodičů, jejich kořeny, důvody jejich příchodu do ČR, vztahy mezi rodinou otce a rodinou matky, vztahy k domovským zemím otce a matky, vztahy v rodině, role rodiny v životě informátorů, předávané tradice a potencionální střet tradic atd.

Můj návod na rozhovor pokračoval otázkami k národní identitě a k prvkům, jež identitu utvářejí. Vnitřní cítění informátorů ohledně jejich národní identity, jejich sociální

vztahy, prožité životní zkušenosti, míra vlastenectví, vztah k jazyku, znaky národní identity (znaky polství, slovenství, češství, maďarství), jak si informátoři uvědomují své kořeny, zda vyznávají nějaké náboženství, atd.

Pokračovala jsem souborem otázek, který byl zaměřen na to, jakým způsobem se informátoři vztahují ke které zemi, národní stereotypy (autostereotypy, heterostereotypy) ⁶⁰, role a vnímání státní symboliky, znalost historie, komparace životního stylu - různost pohledů, dále pak otázky ohledně navazování a udržování kontaktů s lidmi té které skupiny atd.

Další otázky se týkaly vztahu informátorů k České republice, jejich zkušenostem se vzděláním, s lidmi, zařazením do české společnosti a socioekonomických struktur. Zajímal mě pohled informátorů na českou společnost, jejich zařazení do společnosti - vlastní reflexe, dodržování zvyků (tradic), přejímání českých zvyků, otázky víry, kuchyně, vztah k české kuchyni, i to, jak si moji informátoři myslí, že se na ně dívají Češi, jak je Češi vnímají.

3.6 Analýza dat:

Záznamy rozhovorů jsem převedla do písemné podoby doslovnou transkripcí. Text jsem nepřenašela do spisovného jazyka, ale nechala jej v původní podobě, jak byl pronesen informátorem. Pro systematickou klasifikaci a rozřídění dat jsem použila otevřené kódování. Z kódování pak vzešly základní kategorie a jejich podkategorie mapující cestu vedoucí k deklarované identitě. Termínem „cesta“ rozumím sled určitých faktorů, na jehož konci je rozhodnutí informátora pro určitou identitu. Zejména u potomků z národnostně smíšených manželství je tato otázka stěžejní. Hlavním cílem mého výzkumu tedy bylo vysledovat cestu konstituování národní identity, situace na pozadí, kterých došlo k ujasňování národní identity a zamyslet se nad okolnostmi, které přispěly k rozdílným ve vnímání identity obou bratrů.

3.6.1 Soubor kategorií:

Na základě situačně-relačního konceptu identity jsem třídila výpovědi informátorů do kategorií podle toho, k čemu se jejich identita vztahovala a jakým způsobem. V oblastech, kde se moji informátoři shodovali, jsem používala výpověď pouze jednoho z nich.

⁶⁰ HROCH, M.: *Lidé města, revue pro antropologii, etologii komunikace a etnologii, Národ jako kulturní konstrukt?*, 3/2005-17, Univerzita Karlova – Fakulta humanitních studií (Praha), Praha, str. 15

Definování a formy projevu vlastní identity

- a. Národnost
 - b. Občanství
 - c. Původ
 - d. Mateřský jazyk
 - e. Jazyk
 - f. Vnitřní cítění – emoce
 - g. Vnější projevy polství
 - h. Symboly polství – slavné osobnosti, historické události, literatura
 - i. Slavné knihy a slavní spisovatelé
 - ii. Osobnosti církevní
 - iii. Symbol soudržnosti národa objevující se v literatuře
 - iv. Historie Polska
 - v. Osobnost z oblasti vojenství
 - vi. Osobnost populární hudby
 - i. Rodina
 - j. Vyhledávání kontaktu
 - k. Hodnoty a tradice
 - i. Tradice slovensko-maďarské
 - ii. Tradice polské
 - l. Náboženství
 - i. Kostelní svatba
 - m. Vzdor
2. Identita ve vztahu k rodině
 - a. Rodina základní
 - i. Vliv matky
 - ii. Vliv otce
 - iii. Vliv bratra
 - b. Rodina širší
 - i. Otcova větev
 - ii. Matčina větev
 - c. Rodina nová
 - i. Petr
 - ii. Sebastian
 3. Identita ve vztahu k národnostnímu celku a státní symbolice, komparace
 - a. Polsko
 - i. Historie
 - ii. Státní symbolika
 - b. Česká republika
 - i. Historie
 - ii. Hlavní město
 - c. Slovensko
 4. Identita a její projevy ve vztahu ke společnosti, komparace
 - a. Česká společnost
 - i. Pocit sounáležitosti
 - ii. Povaha Čechů
 - iii. Orientace na rodinu
 - iv. Vlastenectví
 - v. Jídlo

- vi. Práce a pracovní prostředí
 - vii. Škola
 - b. Polská společnost
 - i. Orientace na rodinu
 - ii. Polská identita v neznámém prostředí
 - c. Slovenská společnost
 - d. My – já – oni
 - e. Životní podmínky
5. Komparace, autostereotypy, heterostereotypy
 6. Non-atributy – Překážky v prožívání identity a jejich vliv na formování identity

4 Utváření identity potomků z národnostně smíšených manželství

Tento text je věnován případu dvou bratrů Sebastiana a Petra, kteří pocházejí z etnicky smíšeného manželství imigrantů, jejichž současným domovem je ČR. Tato specifická životní situace vytvořila i specifickou cestu k tomu, jak oba dva hledali těžiště své národní identity, kterou posléze našli v deklaraci polství. Těžištěm mé práce bude tedy rozkrýt tuto cestu konstruování národní identity – situace, na pozadí, kterých došlo k ujasňování vědomí příslušnosti k tomu kterému národu; identifikovat faktory, které rozhodly a zároveň se zamyslet nad okolnostmi, které přispěly k rozdílům ve vnímání identity obou bratrů.

V úvodu ještě musím poznamenat, že kategorie, podle kterých získaná data třídím, nemají ostré hranice. Často se prolínají a ovlivňují jedna druhou. Je tudíž pravděpodobné, že se v rámci jedné kategorie budu zmiňovat o jiné. Mou snahou bylo data přehledně interpretovat, ne však za cenu ztráty důležitých vazeb mezi jednotlivými kategoriemi.

4.1 Definování a formy projevu národní identity – konstitutivní prvky

V první kapitole vyhodnocování dat se budu věnovat národní identitě tak, jak ji chápou moji informátoři. Hlavním vodítkem pro mě byly oblasti, o které svou identitu opírají – atributy a konstituující prvky identity. Atributy chápu jako znaky, ve kterých jedinec nachází potvrzení své deklarované identity.

4.1.1 Národnost

Oba informátoři, Sebastian i Petr vnímají svou národnost jako polskou. Za Poláky se označili i v nedávném sčítání lidu. Nicméně Petr vnímá národnost ve dvou rovinách. V rovině emoční a v rovině správní, přičemž obě roviny vidí odděleně. Je ochoten vyplňovat údaje

v úředních formulářích nezávisle na jeho vnitřním cítění. Fakt, že se jeho emocionální vnímání identity jako Poláka promítlo do oficiálních záznamů při sčítání lidu, bylo způsobeno konzultací s jeho bratrem. Sám totiž na oficiálním uznání své identity netrvá. „*Tak nejprve tam bylo, že se musí vyplnit, jako jakou tam máme napsanou národnost, ale Sebastian říkal, že tam nemusí být napsaná ta, co máme jako napsanou národnost, protože jinak oficiálně my jsme Slováci.*“⁶¹ Toto Petrovo vyjádření mě překvapilo, požádala jsem ho tedy, zda by mi o tom mohl povědět více.

Ukázalo se, že se jednalo o administrativní záležitost, kdy si oba bratři museli projít cestu k úřednímu potvrzení identity. Vzhledem k tomu, že jejich otec pochází ze Slovenska, byla jim v rámci státní správy automaticky přidělena slovenská národnost. Na tuto skutečnost se přišlo až při rozdělování Československa. Tato situace byla zejména pro Petra absurdní, neboť se nezakládala na žádných attributech, které by byly relevantní pro určení národní identity. „*Na Slováky zas nejsme, tak jsme bez problémů v té době řekli, že tu českou národnost a ještě by bylo blbý, aby táta měl českou a my slovenskou, když vůbec jsme se na Slovensku nenarodili ani nežili.*“⁶²

Protože však ani jeden z bratrů neuvažoval o tom, že by měli národnost slovenskou, neovlivnilo to jejich vnitřní přesvědčení. V této výpovědi používá Petr pro určení identity negativní vymezení – nemohli být Slováky, protože na Slovensku nežili a ani se tam nenarodili. Ukazuje se také, že Petr ve své výpovědi volně zaměňuje pojmy občanství a národnost, což činilo některé jeho odpovědi nejasné a byla potřeba je upřesnit. Na mou otázku, jaká je jeho oficiální národnost, odpověděl, že česká.

Sebastian si na druhou stranu dobře uvědomuje, že v České republice se nemusí státní občanství a národnost shodovat na úrovni správní, jak se ukázalo i při zmiňovaném sčítání lidu.

4.1.2 Občanství

Nicméně tato úřední záležitost otevřela problém občanství. Československé neexistovalo, tedy ve hře bylo občanství české, slovenské a polské. Jak jsem zmiňovala výše, slovenské občanství nepřicházelo v úvahu, protože oba mladíci neměli ke Slovensku vybudovaný vztah (o důvodech více v kapitole o rodině). V Petrových vzpomínkách se objevuje potenciální možnost přijmout polské občanství. Vzpomínal, že otec polské občanství odmítal. „*Vlastně strejda to tátovi rozmluvil, abychom měli polský občanství. Jinak v té době*

⁶¹ Petr

⁶² Petr

to prej ještě nějak šlo, ale strejda ho upozornil, ať to nedělá, že by s náma mamka mohla kdykoli utýct jako, a že on by měl potom problémy. Prostě takový spekulace vymýšlel, a táta se nechal ovlivnit. Jinak jsme s bráchou vůbec nemuseli na vojnu, ani civilka by se nás netýkala.“⁶³ Podstatné ovšem je, že tuto volbu za oba chlapce, s ohledem na jejich věk, udělali jejich rodiče. Přiklonili se k českému občanství. České občanství je v kontextu jejich polské identity non-atributem, z důvodu návaznosti na téma národnosti jsem jej však zařadila i sem.

Sebastian by rád získal polské občanství, cesta k němu je však velmi složitá. Kdyby ovšem byla jednodušší, neváhal by polské občanství přijmout.

4.1.3 Původ

Při rozhovoru jsme se často dostali na téma původu. Primordialita je pro informátory konstitutivním prvkem národní identity. V jejich konceptech jasně zaznívá, že rodinný původ determinuje volbu identity, že krev určuje národ. Ve své výpovědi, o potyčce se skinheadem Petr říká: „A já jsem říkal, ať drží hubu, ať se podívá, odkud pochází on, tak to ho naštvalo, že jsem ho prozradil, že jeho mamka je Polka. Sem mu říkal, ať se podívá na svou národnost, odkud pochází, odkud má krev.“⁶⁴

Sebastianova matka pochází z Polska a prohlašuje se za Polku. Její národní identita je velice jasná. „Mamka, ta stále se cítí jako Polkou, i kvůli tomu musí pořád řešit ten trvalej pobyt, takže jednou za nějakou dobu musí napsat dopis na ambasádu a nikdy se toho nechce vzdát,“⁶⁵ říká Sebastian.

Národní identita otce už tak jednoznačná není. „A táta ten je narozený v Nových Zámčích, na Slovensku, ale u něho je to trošku problém, protože jeho rodina byla následně reslovakizovaná v rámci nějakého toho zákona,⁶⁶ protože jeho oba rodiče pocházeli z Maďarska,“⁶⁷ objasňuje Sebastian. „U něho je sporné, jestli se cítí víc Maďarem, nebo Slovákem a když nemá tu maďarskou příslušnost, nevím, z téhle stránky je to u táty trošku problém. Jak on by se měl brát, protože i do teďka rád víc sleduje Maďary než Slováky, potom při rozdělování Československé republiky se přihlásil k české (národnosti),“⁶⁸ říká Petr.

⁶³ Petr

⁶⁴ Petr

⁶⁵ Sebastian

⁶⁶ Více o reslovakizaci Šutaj,Š.: *Reslovakizácia. Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne*, Košice 1991

⁶⁷ Sebastian

⁶⁸ Petr

Všimá si u otce konstitutivního prvku, který náleží ke Slovensku a polemizuje, zda se nejedná o určitý druh kompenzace. Jak se totiž ukazuje, otec mých respondentů tento konstitutivní prvek slovenské identity užívá ve špatném kontextu a příliš bez rozmyslu. „*Jak je zvyklej ze Slovenska jako ostrý, ostrý. Tak on nic neochutí, ale dá ti tam papriku. Ale na to, že strejda, co žije na Slovenku, to nekonzumuje takhle, no asi táta, že si dělá ten handicap, že nežije na Slovensku nebo já nevím. Dokonce, dá se říct, strejda dal najevo, že jako proč tam cpe papriku, když ta polívka má být taková a taková a on ze všeho udělá paprikovou.*“⁶⁹ Petr vidí svého otce, jehož identita není přesně vymezena

Z výpovědí obou informátorů vyplývá, že národní identita matky je jasně definovaná, kdežto identita otce je nevyhraněná. „*Táta se stal lehce chameleonem,*“⁷⁰ nazval to Sebastian. To by mohlo znamenat, že otec neměl dostatečně pevné zázemí pro předávání národní identity svým dětem. A nemohl jim tudíž vytvořit ke své rodné zemi patřičný vztah.

V průběhu rozhovoru se ukázalo, že Petr odvozuje národnost, mimo jiné, od místa původu. Během své výpovědi se zmínil o Polce, „*kteřá vůbec jako s Polskem už nemá nic společného, a mluví čistě Česky a i tak se chová.*“ Hovoří o ní jako o Polce, bez ohledu na její chování a český jazyk, který by ukazoval na českou národnost. V tomto případě tedy jazyk ani chování není z pohledu národní identity určující jako země původu.

4.1.4 Mateřský jazyk

Mateřský jazyk je pro Sebastiana jedním z určujících znaků národní identity. Sebastian jako svůj mateřský jazyk do sčítání lidu uvedl polštinu. „*Protože si myslím, že na mě v dětství matka začala víc mluvit polsky než česky. Jelikož i v aktuálním stavu víc mluví polsky než česky. Takže беру, že jako pravděpodobně první věci, co jsem od dětství seznamoval, byla polština.*“⁷¹ Petr se takto o polštině nevyjadřuje a mateřský jazyk nezmiňuje jako atribut svého polského národního cítění.

4.1.5 Jazyk

Moji informátoři poházejí z národnostně smíšené rodiny. Jazyk je pro oba velice důležitým prvkem určování jejich národní identity. Ve hře jsou čtyři jazykové kódy, z nichž si mohou vybírat. Jsou jimi čeština, polština, slovenština a maďarština. Vítězí však polština, která je nejenom jazykovým kódem, ale také atributem polství, způsobem, jak prožít polství.

⁶⁹ Petr

⁷⁰ Sebastian

⁷¹ Sebastian

„Poláka poznáš, až když začne mluvit polsky,“⁷² říká Sebastian. I u Petra lze nalézt znaky, že si na polštině zakládá. Významným bodem v Petrově výpovědi byla zmínka o incidentu, který se stal v Polsku. „Jediný, co nás jako naštvalo, to jsme byli v jednom městě na trhách, a jsme byli v jedné trafice a ta ženská nám řekla, že polsky neumíme, tak to mě docela urazilo a to, když jsme odcházeli tak jsme si pro sebe nadávali, že to není pravda a že umíme perfektně polsky, kvůli tomu, že jsme fakt uměli perfektně.“⁷³ Zde se jasně projevuje Petrova hrdost na znalost polštiny a schopnost se perfektně dorozumět, stejně jako lítost nad tím, že jeho schopnost užívat polštinu už není tak dobrá.

Polština ve vztahu k národní identitě zastává u obou informátorů důležitou pozici. Z jejich výpovědí vyplývá, že naučit se polsky pro ně bylo naprosto přirozené. Polština byla vystavena konkurenci slovenštiny a maďarštiny, zajímalo mě tedy, jak to, že se u mých informátorů prosadila právě polština. O češtině v tomto smyslu neuvažují, protože čeština je záležitostí automatismu. Zprostředkovatelem polštiny však pro oba bratry byl někdo jiný, přestože byly vystavování shodným komunikačním situacím v polštině. Pro staršího Sebastiana to byla jeho matka. Ta podle něj vytvářela jazykový rámec, v němž se pohyboval. „Polštinu jsme brali od dětství úplně jinak, že jsme měli polské televizní programy, jak jsme v příhraničí, tak polštinu jsme slyšeli, dá se říct, velmi, velmi často,“⁷⁴ říká Sebastian. „Kamarádka mamky, která byla Polka, tak měla nakoupený pro svého kluka komiksy, ale ten je nepoužíval, tak je mámě nabídla za nějakou tu cenu a máma je odkoupila a my jsme měli hodně polských komiksů a abychom se v nich vyznali, tak jsme se museli naučit číst, tak jsme se takhle učili polsky. Máma si to vlastně ani neuvědomila, že nás takhle učí tomu vlastenectví.“⁷⁵ Zde se zřetelně ukazuje, jak Sebastian vnímá vliv matky na svou identitu. Zprostředkování kontaktu s polštinou, vnímá jako způsob předávání vlastenectví. Naopak Petr získání své jazykové kompetence připisuje příbuzným v Polsku a roli matky, jako učitelky dokonce popírá. „Právě že já to vůbec nevím. Prostě jsme tam jezdili a najednou to umím. A nebylo to, že bychom biflovali slovíčka, to je prostě jenom mluvení, že bysme koukali do knížek, nebo že bysme si ty slovíčka psali, nic takovýho nemáme, vůbec. Úplně přirozeně. A mamka nás neučila polštinu vůbec. Prostě vždycky jenom jsme věděli jak je to česky, nebo jak

⁷² Sebastian

⁷³ Petr

⁷⁴ Sebastian

⁷⁵ Sebastian

ta věc se jmenuje a jenom třeba jsme z nich vytáhli, jak se ta věc jmenuje polsky, už jsme to třeba uměli.“⁷⁶

Mluvit polsky je pro oba tak přirozené, že se pozastavují nad tím, když děti, které mají jednoho z rodičů polské národnosti, neumějí polsky. V těchto rodinách prý často otec nechtěl, aby se děti učili polsky z obavy, že budou mít problém s češtinou. „*Chtěli, aby uměli perfektně česky, aby měli vysoký vzdělání, ale plno lidí nemá to vzdělání a česky umí a polsky neumí ani „be“*“,“⁷⁷ říká sklesle Petr a dokládá příklad z vlastní širší rodiny. Touha po vzdělání dětí a snaha začlenit děti do české společnosti vedla k úplnému odtržení od polských kořenů. „*Když jsem jel jednou na pohřeb od strejdy, a od tety, (z otcovy strany) tak já jsem dělal, sem sestřence jsem dělal překladatele, jsem komunikoval s její rodinou a říkal jsem jí, co jí říkají, to je trošku smutný.*“⁷⁸ Vzpomíná Petr, pro kterého je polština stejně důležitá jako čeština.

Sebastian vnímá polštinu jako důležitější než češtinu. Cesta k tomuto poznání vedla přes matku. Ukazuje se to na jeho vnímání mateřského jazyka, dále na důležitosti předávání vlastenectví prostřednictvím polštiny. A přirozeně také na faktu, že matka je hlavní osobou, se kterou komunikuje polsky. Na otázku, jak vnímá rodiče ve vztahu ke své identitě, odpověděl: „*S tím, že mamka je ráda, že pořád mluvím polsky s ní.*“⁷⁹ Stejně jako jeho bratr se pozastavuje nad rodinami, které zakazují svým dětem učit se polštinu. Pro Sebastiana je to naprosto nepředstavitelné, a v jejich rodině i nemožné, vzhledem k tomu, že jeho matka neovládá češtinu příliš dobře. „*Z týchle strany je mamka ráda, že se dá se říct, jakoby že mluvím aktivně polsky, kdy můžu a rádi s bráchou, když máme tu možnost tak se snažíme tu polštinu.*“⁸⁰

Zde se ukazuje druhý výrazný rozdíl mezi bratry. Petr totiž matku do kontextu polského jazyka primárně nezahrnuje. Zajímalo mě, jakým jazykem všichni hovoří, když jsou na návštěvě u rodičů. „*No mamka dělá spíš to hatla patla, brácha, ten většinou když přijel, z Moravy z Ostravy, tak nevím proč, ale vždycky mluví polsky na ní úplně. Já s ní normálně mluvím česky. Jako proč bych na ní měl mluvit polsky, když potom je tam i manželka i táta jako kdyby tam byla rodina z Polska, tak na ní budu mluvit čistě polsky, jo, ale prostě když tam jsou všichni Češi, tak nebudu na ní mluvit polsky, takže kvůli tomu mluvím na ní česky a brácha vždycky přijde a na ní mluví úplně polsky. Dříve na ní mluvil česky, ale od té doby, co*

⁷⁶ Petr

⁷⁷ Petr

⁷⁸ Petr

⁷⁹ Sebastian

⁸⁰ Sebastian

byl v Ostravě, tak od té doby, když přijede, tak na ní mluví polsky. Že s ní nemluví vůbec česky.“⁸¹ V této výpovědi Petr všechny členy rodiny přirovnává k Čechům. Vychází z konceptu, kdy přítomnost v českém prostoru podmiňuje i příslušnost aktérů k češství. V České republice se narodili (Sebastian a Petr) a žijí zde (oba plus matka a otec), takže jsou „všichni Češi“. Jedná se o výrazný rozdíl mezi oběma bratry, neboť Sebastian by takové přirovnání nepoužil. Pro něj je matka Polka se vším všudy.

Petr se přitom kriticky vyjadřuje o češtině své matky. Matčino „hatla patla“ je totiž zkomolenina polštiny a češtiny. Pro Petra by bylo ideální, kdyby mluvila buď čistě polsky, nebo čistě česky. *„Mamka, ta jako česky vůbec. Vždycky pochytá jenom některý slovíčka a ještě si to zkomolí podle svýho, takže potom člověk jí pak musí opravovat v češtině, ne z toho důvodu jako, ale kvůli Klárce, že je malá, tak aby z toho neměla tolik guláš, když tedy čistě polsky, tak polsky, anebo čistě česky. Aby věděla ty slovíčka a ne aby plácala tu češtinu.*“⁸² Zde je vidět, jak se projevuje vliv Petrovy rodiny na vnímání matky jako nositelky atributu polství.

Oba bratři velmi zdůrazňují důležitost jejich návštěv v Polsku. Zdá se, že byly určující pro zlepšení jazyka nebo přímo pro jeho osvojení (Petr viz výše), tak pro chápání jejich identity. Během návštěvy v Polsku byli v kontaktu s polštinou každý den. Tím, že tam byli podstatně častěji a déle než na Slovensku, mohla se polština snadněji prosadit. Bylo to tím, že slovenština a maďarština téměř nebyli pro polštinu soupeřem. Cesty k polštině vedly skrze každodenní zkušenost, obohacenou návštěvami v Polsku, kde bylo vystavení polštině ještě daleko intenzivnější než v Čechách. *„Polsky jsem uměl úplně perfektně. To jsme vždycky byli na dva měsíce, tak já jsem potom měl problém mluvit česky.*“⁸³ Nyní v dospělosti vidí Petr jako největší překážku v rozvíjení polštiny vzdálenost, která je dělí od polské rodiny. Od toho se odvíjí i malá frekvence návštěv v Polsku. Jeho znalosti a schopnost mluvit polsky se však v přímém kontaktu s polštinou velice rychle zlepšil.

V následující výpovědi dává Sebastian odpověď na zásadní otázku, kterou byla motivace zajímat se o polštinu. Již jsme se dověděli, že se vztah k polštině se budoval od útlého věku přirozenou cestou, hledala jsem však však důvody, proč zůstala polština pro mé informátory důležitá i když už se odstěhovali od matky a vyčlenili se z každodenního styku s polštinou. *„Jelikož jsme měli víc těch sestřenek a bratránků v Polsku, tak nás to nutilo se víc*

⁸¹ Petr

⁸² Petr

⁸³ Petr

*učit polsky, protože oni česky neuměli a na Slovensku to byla zase ta věc, že jsme byli Československu, takže Slováci automaticky uměli česky, takže tam jsme my zase neměli žádnou motivaci se učit slovensky, protože jsme věděli, že nám stejně rozumí, v Polsku tam nerozumí nikdo češtině,*⁸⁴ řekl Sebastian o motivaci učit se jazyk. Oproti polštině se do kontaktu se slovenštinou dostávali jen zřídka kvůli nižší frekvenci návštěv a kratší délce pobytu. A pokud už na Slovensku byli, hovořili převážně česky.

Petr si dokonce vzpomněl, na další aspekt, který podporoval rozvoj polštiny, totiž že na Slovensku pro lepší porozumění používali oba bratři polštinu. *„Jak jsme byli zvyklí na tu polštinu a ta polština je trošinku podobná i slovenštině, jak tu tónaci prostě podobný, že když jsme uměli perfektně polsky, tak jsme to trošinku praktikovali, že jsme mluvili částečně polsky na ně, že nás víc pochopí, než když budeme mluvit česky na babičku.*⁸⁵ Slovenština se tudíž dostávala do pozadí. Petr ztrátu motivace učit se jazyk vidí z hlediska užitečnosti jazyka. Sebastian vidí ztrátu motivace spíše z osobního hlediska, protože vztahy s rodinou ze Slovenska nebyly tak vřelé jako vztahy s rodinou z Polska. Tento aspekt budu více rozebírat v kapitole Identita ve vztahu k rodině.

K maďarštině si oba mladí muži nevytvořili žádný vztah, neboť s maďarštinou téměř vůbec nepřišli do kontaktu. *„Táta nám vyčítal, že jsme se nikdy nenaučili maďarsky a to, ale jsem bráchovi říkal, že je to jeho problém, že nás k tomu nevedl, že by nás v tom učil. Neudělal nám k tomu vůbec žádný vztah. Jako on si myslí, že prostě od podlahy to přijde a oni na nás budou mluvit maďarsky, že my se hned jako budem snažit mluvit maďarsky? Když s náma jako nekomunikovali, oni jen mezi sebou mluvili maďarsky a on na nás taky nikdy nemluvil maďarsky, jenom mezi sebou mluvili maďarsky tak jako proč bych se učil maďarsky. „No já jsem vás to chtěl naučit,“ ale neměl žádnou snahu.*⁸⁶ Sebastian má na maďarštinu stejný pohled jako Petr. V konkurenčním zápase jazyků neměla vůbec šanci se prosadit. *„Táta se nám snažil nabídnout, že nás naučí maďarsky, ale my jsme v Maďarsku v životě nebyli a díky tomu, jak se k nám chovali prarodiče ze Slovenska, tak jsme ani neměli nějakou motivaci.*⁸⁷ Pro Sebastiana a Petra byla při osvojení jazyka stěžejní motivace a příležitost. V případě polštiny se nabízelo obojí, v případě slovenštiny a maďarštiny tyto důležité body chyběly.

⁸⁴ Sebastian

⁸⁵ Petr

⁸⁶ Petr

⁸⁷ Sebastian

4.1.6 Vnitřní cítění

Měla jsem příležitost vést s oběma informátory hloubkové rozhovory o jejich identitě. Při těchto rozhovorech jsme se několikrát dostali na téma vnitřního cítění. Zde se u bratrů projevují jisté rozdíly. Oba se vnitřně cítí být Poláky, liší se však projevy těchto emocí. Když Sebastian mluví o pocitech, spojených s jeho národní identitou, vztahuje je převážně k některým vnějším manifestacím svých citů. Když jsem se zeptala, jaké jsou podle něj hlavní projevy národní identity, hovořil o vnitřních pocitech prožívaných v rámci komunikace s okolím. „*To je o tom, jak rád člověk mluví o tý své zemi. Každý, kdo mě zná, tak co se mu připomíná i po letech, to že mám rád Polsko, že mu to utkví v té paměti, prostě jako když rád mluvím polsky a o Polsku, hrdost nad tou zemí.*“⁸⁸ Je pro něj tedy důležité svou národnost komunikovat s jinými lidmi a porovnávat ji, neboť v zápětí připojuje komparaci: „*U Slováků jsem ani v práci neslyšel, že by byli hrdí.*“⁸⁹

Hrdost je v Sebastianově výpovědi zásadní pojem. Ve dvou rozhovorech, které jsem s ním vedla, se pojem hrdost objevil v různých tvarech více než patnáctkrát. Jelikož se zaměřuji na kvalitativní výzkum, četnost výskytu slov pro mě není stěžejní. Avšak v porovnání s Petrem, který výraz hrdost, nepoužil ani jednou, mě tato skutečnost zaujala. Petr místo výrazu hrdost šestkrát v různých tvarech použil slovo vlastenectví, které Sebastian v různých tvarech použil osmkrát. Z toho je patrné, jak velký důraz klade na hrdost Sebastian či jak velkou má potřebu tuto skutečnost sdílet s ostatními. „*Já nevím, mě připadá, že Poláci jsou více hrdí na svůj národ. Jsou hrdí na tu svojí historii, i když nebyla zrovna moc mírumilovná, a prostě když jsme tam přijeli, tak prostě jsme jako viděli a cítili tu, jak bych to řekl, větší hrdost ke svému vlastnímu národu.*“⁹⁰ Když jsem se Sebastiana zeptala, co pro něj znamená národní identita, odpověděl: „*Hrdost. Hrdost na to, že jsem, kým jsem a že se jako rád o tom mluvím,*“⁹¹ Hrdost je tedy pro Sebastiana důležitým atributem. Ptala jsem se tedy po původu Sebastianovy hrdosti. „*Vlastně prarodiče nás prostě brali jinak. Jinak nás brali slovenský, jinak nás brali polský. Když jsme jeli do Polska, tak jsme se tam těšili, že nás bude víc v kolektivu, že budeme mít co dělat, že babička nás má ráda, že nás rozmazlovala, babička s dědou měli sad, že každý z rodiny měl minimálně dva psy, takže i takhle, takové maličkosti, co dítě si neuvědomí, ale potom, když je člověk starší, tak si to uvědomí zpětně.*“⁹²

⁸⁸ Sebastian

⁸⁹ Sebastian

⁹⁰ Sebastian

⁹¹ Sebastian

⁹² Sebastian

Emoce potvrzující jeho polskou identitu zažívá Sebastian i ve vztahu k polštině. „*Je pravda, že když prostě jdu a slyším polštinu, tak je mi trošku na srdíčku lépe.*“⁹³

Petr spojuje vlastenectví s ochotou bojovat za daný národ. „*Já si myslím, že Poláci jsou víc vlastenci, že i vlajku i tu národnost berou víc, že by za ní šli do války.*“⁹⁴ Zde Petr dování si Petr vypomáhá přirovnáním, jak by se choval, pokud by nastal válečný konflikt. „*Jestli bych šel válčit za Čechy nebo za Poláky, tak kdyby šlo o život, tak bych šel za oba dva státy. Bych neřekl, „mě se to netýká,“ to je váš boj. Tak to určitě. Jako za Slováky bych bojovat nešel nebo za jiný státy, ale za Čechy, to se nás týká, žijem tady a za Polsko, to taky, to se nás taky týká, a za nějaký jiný blázný bych nešel.*“⁹⁵ Zde je jasně patrné, že Petr cítí jistou náklonnost a oddanost nejen k Polsku, ale i k České republice, jako místu, kde žije se svou rodinou.

Petrovo vnitřní pojetí identity není spojeno s potřebou tuto identitu deklarovat navenek. Zeptala jsem se, co odpoví člověku, který se ho zeptá na jeho národní identitu. „*Tak nikdo se mě neptá. Ale ve sčítání lidu jsem to tam napsal, že stejně mi nic neudělaj a je to úplně jedno co tam napíšu. A tam jsem napsal Polskou. Když to jako kolem toho byl docela bordel s tím vyplňováním, jednou tam má být tohleto vyplněný, jednou tohleto, tak co, tak bych jim tam napsal klidně i Českou, vždyť to stejně není to, na co se já doopravdy cítím. Můžu tam klidně napsat slovenskou, ale stejně v sobě budu třeba Polák. Mě to je jedno, co tam napíšu, důležitý je na co se cejtím. Když se nikdo nezeptá, tak proč bych někomu vyhledával, nebo si dával na záda vlajku, že jo.*“⁹⁶ Petr se nepřiklání k některým projevům národní identity. „*Tedka bez problémů brácha si třeba kupoval i čepici s polskou orlicí, třeba teta z Polska, ta to nepochopila, že oni by si to třeba nevzali, jako vlastenci.*“⁹⁷

4.1.7 Vnější projevy polství

Jak jsem již zmínila výše, Petr nepotřebuje vnější projevy k potvrzení své identity. Naproti tomu Sebastian cítí potřebu projevovat se jako Polák i navenek, tedy přizpůsobit vnější znaky svému vnitřnímu cítění. Má potřebu vnějšího potvrzení své národní identity, například prostřednictvím sčítání lidu. Nelíbí se mu, když mu Češi automaticky přiřazují českou národnost, protože mluví Česky. Češi vnímají Sebastiana jako Poláka jen pokud je na svou identitu upozorní.

⁹³ Sebastian

⁹⁴ Petr

⁹⁵ Petr

⁹⁶ Petr

⁹⁷ Petr

Zajímalo mě, jaké prostředky používá, pokud chce někomu objasnit svou identitu. „Většinou je to tak tím, že řeknu tu specialitu, že řeknu, že nemám český rodiče, tak ho to zaujme většinou, a pak to automaticky dá otázku, jaký sem národnosti. Takže on se zeptá sám. Takže já to neprezentuju přímo, ale vezmu to přes rodiče a on se zeptá, jaký jsem národnosti, a já řeknu administrativně české, ale cítím se být Polákem, takže takový malý trik používám.“⁹⁸ Sebastian tedy záměrně vzbudí ve společníkovi zvědavost, aby mu mohl svou identitu objasnit. „Už pár let tohle využívám a na Čechy tohle hodně působí, hodně lehce.“⁹⁹ Jiným vnějších projevů může být používání polství v běžné mluvě, nejčastěji s odkazem na nějakou vlastnost. „To se nesmíš divit, já jsem Polák...“¹⁰⁰ Dalším výrazným vnějším projevem bylo, když si koupil čepici s polskou orlicí, nebo sháněl polskou hymnu jako vyzvánění do telefonu.

Jak už jsem zmiňovala výše, Petr nemá tak výraznou potřebu své vnitřní citění někomu sdělovat. V jeho práci vědí o jeho národním citění, ovšem na řeči to nepoznají a Petr jim svou identitu nepřipomíná. V souvislosti s vnějšími projevy národní identity svého bratra vzpomíná na tetičku z Polska, která tyto projevy nechápala s tím, že ani Poláci jako vlastenci by takový silný projev své identity neužívali. U Petra je však důležité zmínit, že se necítí se být horším Polákem jen proto, že neužívá vnější znaky polství.

4.1.8 Symboly polství – slavné osobnosti, historické události, literatura

Během rozhovorů jsme se s mými informátory dostali na různá témata, která podporují jejich polské národní citění. V této oblasti Sebastian daleko více používá těchto symbolů polství než jeho bratr. Ukazuje na nich různé aspekty polství, ať už je to nadání polských spisovatelů, zbožnost a světový věhlas, bojovnost národa či lásku a hrdost k vlasti. Když Sebastian mluví o těchto symbolech polství, v drtivé většině případů provede komparaci s českým prostředím, přičemž české symboly v jeho očích nedosahují na ty polské. Viz kapitola Komparace, autostereotypy, heterostereotypy.

Sebastian ve své výpovědi užívá různých symbolů polství. Jsou jimi například slavné osobnosti, z oblasti literatury, armády, církve i popové scény, dále historické události či státní znaky (viz níže). Drtivá většina těch, o kterých se Sebastian zmiňuje, dosáhla celosvětového věhlasu.

⁹⁸ Sebastian

⁹⁹ Sebastian

¹⁰⁰ Sebastian

Osobnosti – slavní spisovatelé. „Když jsem byl ve škole, tak učitelky pořád mluvily o Česku, jak Praha je nádherná, jaký máme dobrý spisovatele, ale že v Hollywoodu za doby zlatého Hollywoodu byl zfilmovaná polská knížka, to jim taky nějak uniklo, že ne česká,“¹⁰¹ „Polský spisovatelé se mi nejvíc líbí Sienkiewicz a Mickiewicz a Sapkowski. Od Sienkiewicze jsem četl hodně knížek.“¹⁰²

Osobnost z oblasti vojenství, „Kościuszko, to byl generál, podle kterého se jmenuje nejvyšší hora Austrálie. Mount Kościuszko. On byl jeden z největších Poláků v té době, jelikož on dá se říct i díky němu, dá se říct Amerika je Amerikou, protože při boji o nezávislost Kościuszko dělal ty vojenské opevnění a byl prostě dobřej jako vojenský stratég a budovatel. Takže on pomáhal Američanům. Potom přijel do Polska, tak se snažil Polsko, dá se říct, jakoby zachránit, tak pro Poláky je Kościuszko jeden z velkých Poláků.“¹⁰³

Osobnost z oblasti populární hudby

Zmiňuje se o Ewě Farné. Na jejím příkladu ukazuje, jak Češi automaticky přisuzují českou národnost všem, kteří mluví Česky. „Ona před sčítáním lidu udělala klip na podporu Poláků, ať si dávají do čítání lidu Polsko. Jo, s tím, že tam byla přímo v tom kroji jejich, mezi tím byli ukázky těch jejich tradic, a mluvila to v polštině.“¹⁰⁴ Dalo by se říct, že v této zpěvačce vidí jistou paralelu se svým vztahem k Polsku a vůbec v konstrukci své národní identity. Také se z počátku potýkala s tím, že ji automaticky brali za Češku, dokud se nezačala vymezovat vůči české společnosti a deklarovat svou národnost jako polskou.

Osobnosti církevní „Teďka třeba Poláci jsou hrdí na to, že je blahorečení Jana Pavla II. Prostě i on, i když jako, dá se říct, by měl být správně neutrální, tak vždycky byl hrdej, že je Polák.“¹⁰⁵ Na téma hrdosti navazuje téma kontinuity národa, objevující se v literatuře.

„To prostě jako člověk, kterej nezná tohle, tak nepochopí, ani takové dílo jako od Sienkiewicze Pouští a pralesem, tam byla jedna epizoda, kdy prostě ten kluk vyryje na konci příběhu, „Polsko bude stále žít.“ V době, kdy bylo Polsko úplně roztrženo mezi tři mocnosti.“¹⁰⁶ Podle tohoto vidění Polska je Polsko nezdolné, a přetrvává na věky. Toto pojetí polského státu a národa Sebastianovi velice imponuje a vyznačuje z něj obdiv i vůči polské

¹⁰¹ Sebastian

¹⁰² Sebastian

¹⁰³ Sebastian

¹⁰⁴ Sebastian

¹⁰⁵ Sebastian

¹⁰⁶ Sebastian

historii. „*Jo, to prostě jako i z historie, člověk musí dát klobouk dolů, že i v době, kdy byli okupováni a nikdy nebyli dohromady, tak se vždycky brali, jako že jsou jedno.*“¹⁰⁷

Pro Sebastiana jsou slavné osobnosti, historie, i polská literatura koníčkem, kterému se věnuje ve svém volném čase.

V Petrově případě není vztahování k symbolům polství tak markantní. Nemá tolik volného času jako Sebastian a pokud čas má, projevují se u něj jiné preference, než zájem o polskou historii, politiku, společnost atd.

Volný čas, který má, věnuje sportu (jízda na kole, tréninky karate), občasné návštěvě kostela, ale hlavně rodině. K symbolům polství, o kterých jsem hovořila, nachází cestu hlavně přes bratra. „*Ted'ka jak jsme byli na dovolený v Polsku, tak si brácha kupoval knížku o Polských dějinách, tak jsem se zeptal, jestli by mi jí nepůjčil, že jsem zjistil, že mám nedostatky v četbě polštiny, že bych si jí chtěl přečíst.*“¹⁰⁸ Čtením polské knihy si chce Petr zlepšovat polštinu. „*Jsem na tom byl líp s polštinou, než můj brácha dříve, ted'ka už si myslím, že je na tom líp on, že on čte ty knížky jo, že se o to zajímá a má na to čas, jinak držíme, že jsem jezdil na vesnici, že jsem na tom byl líp, on na tom byl jako ne špatně, ale měl tam mouchy, někdy to lehce vynechávalo, ale jako uměl polsky, ale vynechával, ale já ne, jo, prostě mě vůbec.*“¹⁰⁹ Petr se na tomto místě porovnává s bratrem, respektive porovnává znalost polštiny a volnočasové aktivity, v tomto případě četbu polských knih.

4.1.9 Rodina

Oba informátoři se shodují, že hlavním důvodem, proč vnímají své polství tak silně byl přístup polské rodiny. Oba totiž byli vřele přijímáni do rodiny své polské matky. „*Když jsme přijeli do Polska, tak i ta rodina nás jinak vnímala, než ta slovenská. Když jsme byli na Slovensku, tak jsme prostě viděli, že jejich oblíbenkyně je sestřenka Manuela a my pro ně jsme, dá se říct, byli vzduch. Když jsme byli na Polsku, tak nás tam všichni, dá se říct, měli rádi. Babička s dědou se k nám chovali diametrálně jinak než slovenský prarodiče. Z toho důvodu do Polska jsme jezdili rádi, měli jsme tam hromadu, prostě jako bratránků, sestřenek a vždycky s nima jsme se bavili, nikdy nás nebrali jako něco jiného, něco horšího.*“¹¹⁰ Tato Sebastianova výpověď odkazuje na chladné přijetí ze strany slovenské rodiny. Petr má na věc úplně stejný názor. Na Slovensko jezdili spíše z donucení, kdežto do Polska se oba těšili. Navíc jejich odlišnost od Poláků jim přinášela jisté výhody. „*Když jsme*

¹⁰⁷ Sebastian

¹⁰⁸ Petr

¹⁰⁹ Petr

¹¹⁰ Sebastian

přijeli do toho Polska, tak pro ty děcka jsme byli něco exotickýho. Ta polská rodina jinak brala, cítili jsme to oba hodně silně. Tam jsme třeba měli kmotra, vždycky jsme od nich dostávali nějaké dárky a tak dál.“¹¹¹ říká Sebastian. Návštěvy Polska jim také nabízely zpestření a nevšední zážitky. *„Já jsem vůbec ještě jezdil za mojí křestnou mámou, takže jsem tam potom byl na statku a jezdil jsem s traktorem a česky jsem nepromluvil ani jednou a furt jsem mluvil jenom polsky. A ještě jsme tam s děčkama lítali jo, jako, pak jsme si ještě dělali srandu ze slovíček jak se co řekne polsky a česky,*“¹¹² vzpomíná Petr. Tímto způsobem se oběma mladíkům vytvářel pozitivní vztah k Polsku. Polská rodina byla i příkladem soudržnosti a hrdosti, tedy vlastností, které zejména Sebastian na Polácích obdivuje.

4.1.10 Vyhledávání kontaktu

Vyhledávání kontaktu lze rozdělit do několika skupin. Vyhledávání kontaktu s Poláky, kontaktu s Polskem a kontaktu s polštinou.

4.1.10.1 Kontakt s Poláky

„Tady ve Dvoře jsou většinou jenom ty starší populace, jenom ty Polky, jo, a to už jich tolik není, co se mamka kamarádí,“¹¹³ říká Petr.¹¹⁴ I Sebastian má problémy s navázáním kontaktu. *„Bohužel tady v Praze nemám k tomu přístup. Když jsem byl v Ostravě, tak jsem měl kámošku, a s ní jsem mohl kdykoli přejít do polštiny. Tady prostě jako těch Poláků, vím, že tu nějaký jsou, ale nevím, jak se k nim dostat a z důvodu pracovní vytíženosti nevím ani způsob, jak je, dá se říct, hledat.“*

4.1.10.2 Kontakt s Polskem

Kontakt s Polskem se ukazuje být důležitým atributem v potvrzování identity. Oba bratři hodnotí cesty do Polska jako důležité pro sebe, ale v zásadě i pro udržování kontaktů s polskou rodinou. Nicméně iniciátorem cest je spíše Petr, než Sebastian. Petr o sobě říká, že je hlavním iniciátorem cest do Polska. *„Já tlačím, aby se jezdilo do Polska. Mamka vždycky něco naplánuje a pak skutek utek.“*¹¹⁵ S ohledem na to, že zdravotní stav jejich dědečka se zhoršil, naplánovala rodina cestu do Polska co nejdříve a další cesta minimálně na týden se uskuteční v nejbližších měsících.

¹¹¹ Sebastian

¹¹² Petr

¹¹³ Petr

¹¹⁴ Petr

¹¹⁵ Petr

4.1.10.3 Kontakt s polštinou

Sebastian se snaží zajistit si kontakt s polštinou přes polské rádio, které poslouchá v práci. Tím se navíc prostřednictvím zpráv dostává k informacím o politice a společenském dění v Polsku. V rámci procvičování polštiny doporučil poslech rádia i svému bratrovi, ten má však na obsah vysílání jiný názor. „*Zatím tam spíš většinou poslouchám písničky, že moc nemluvej. Když mluvej, tak většinou, tak tam byla spíš samá politika jenom. To mě nezajímá. Kdyby tam kecali nějaký zajímavosti, nějaký příběhy, tak to jo, ale nějaká politika.*“¹¹⁶ V rámci každodenního kontaktu s polštinou si ještě Sebastian přenastavil počítačový software místo češtiny na polštinu.

4.1.11 Hodnoty a tradice

V rodině mých informátorů se prolínají tradice české, polské a slovensko-maďarské. Sebastian říká: „*Tradice většinou dodržujeme tak jako problém je v tom, že hodně těch svátků se s českýma, dá se říct, ztotožňuje.*“¹¹⁷ Sebastian vidí v míšení tradic problém. Naopak Petr toto vůbec netematizuje. Respektuje, že rodina tráví společně základní svátky jako Vánoce a Velikonoce v synkrezí jednotlivých kulturních vlivů. Citlivost na původ jednotlivých tradic mají oba bratři nicméně, oba kladou důraz na trochu jiné oblasti hodnot a tradic. Zatímco Sebastian uvádí tradice s odkazem na „národopis Polska“, Petr hovoří o osobní zkušenosti, kterou prožil při konfrontaci s realizací tradic.

4.1.11.1 Tradice slovensko-maďarské

Podle slovensko-maďarské tradice dostane každý přítomný člen rodiny stroužek česneku, který sní a může ho zajíst chlebem. Ptala jsem se Sebastiana, jestli ví, proč se to dělá. „*To já nevím, to je prostě tradice. To máš, jako když jíš jablko nebo ořechy tak se jí česnek. Nevím, proč se to dělá, mě z toho vždycky pálí pusa.*“¹¹⁸

Jako slovenskou tradici vidí Petr i skutečnost, že jeho otec používá jako koření červenou papriku. „*Jak je zvyklej ze Slovenska jako ostrý, ostrý. Tak on nic nechutí, ale dá ti tam papriku. Ale na to, že strejda, co žije na Slovenku, to nekonzumuje takhle, no asi táta, že si dělá ten handicap, že nežije na Slovensku nebo já nevím. Dokonce, dá se říct, strejda dal najevo, že jako proč tam cpe papriku, když ta polívka má být taková a taková a on ze všeho*

¹¹⁶ Petr

¹¹⁷ Sebastian

¹¹⁸ Sebastian

udělá paprikovou.“¹¹⁹ Petr vidí svého otce, jehož identita není přesně vymezena a dokonce připouští, že si určitým způsobem kompenzuje to, že nežije na Slovensku.

¹¹⁹ Petr

4.1.11.2 Tradice polské

Z polské tradice pochází posvěcený oplatek. „*Jak jsou třeba v lázních ty oplatky, tak ten je podobnej, jenom tam nejsou ty motivy z kostela a je posvědcenej. Vždycky se nalomí a vždycky je jako přání do novýho roku po Vánocích, třeba abys byla hodná, abys tolik nezlobila*“¹²⁰ směje se Petr. „*Anebo hodně lásky.*“¹²¹ Sebastian pak ještě dodává, že polskou tradicí je i to, že by jídlo mělo mít správně dvanáct chodů. Jak ale sám poznamenává, s uplatňováním tohoto zvyku se nesetkal ani v Polsku.

Mezi tradiční polská jídla, jak se oba bratři shodují, patří bigos a golombky. Oba moji informátoři mají tato jídla ve velké oblibě.

Jinou tradicí z oblasti komunikační strategie, která se nevztahuje k Vánocům je podle Petra polským zvykem i líbání rukou. „*Tam se líbá ruce, a to my jsme s bráchou vůbec nedělali, vždycky jenom ahoj ale potom nám to už přišlo takový trapný, že to neděláme, ale na začátku, když jsme byli menší, tak jsme si říkali, proč to vůbec dělaj, že je to divný.*“ Zde se ukazuje, jak jako malí přišli do prostředí s odlišnou kulturou a zvyky a některé věci jim přišli zvláštní v porovnání s tím, na co byli zvyklí v Čechách. „*Takže se dává pusa na ruku, třeba když se odchází, nebo když přijde nějaká návštěva po dlouhé době tak správně by se mělo políbit na ruku. Ve starších kruzích se to dělá pokaždé, že i chlapi si dávaj pusu na tváře, nebo děda mi dává i na pusu, to se normálně dělá se všema. To na pusu pak jenom v tý rodině, to ani u tety nemáme, to jenom bývalo to i u mojí křestný mámy a jinak u babičky a u dědy je to normální. To kdybych jim dal na tvář, tak to by se urazili.*“¹²²

4.1.12 Náboženství

Co se týče náboženství, Sebastian jej vidí spíše jako následování tradice rodiny. Nechodí aktivně do kostela, ale jak již bylo zmíněno výše, nutnou podmínkou pro partnerství je pro něj kostelní svatba.

4.1.12.1 Kostelní svatba

Jako nejdůležitější ze všech tradic vidí Sebastian kostelní svatbu. „*Polská svatba je totiž dvojí. Je před státem na úřadě a pak před bohem. Všichni pozvaní hosté jsou většinou*

¹²⁰ Petr

¹²¹ Petr

¹²² Petr

pozvání vřdycky až na tu kostelní. To se bere jako oficiální, to hlavní.“¹²³ Bez kostelní svatby si nedovede trvalý vztah představit. „Je to pro mě největší hodnota,“¹²⁴ říká Sebastian. Více rozvedeno viz kapitola Nová rodina.

4.1.12.2 Praktikování náboženství

Petr vidí v náboženství následování určitého vnitřního cítění a hodnot a nepotřebuje k tomu vnější projev oddanosti jako pravidelné návštěvy kostela. „Do kostela jako chodím, někdo by za to dal, dá se říct, i krev, nebo svůj život. Já ne. Trošinku jsme nakažený tady tím českým životem, ale ani toho nelituju, kvůli tomu že znám hodně moc lidí ve víře, a chovaj se ošklivě. Takže jako i já v tom nevidím důvod, abych tam chodil každou neděli do kostela, jenom abych tam byl, ale spíš jde o to, jakej mám životní styl a jak se chovám k lidem, jo,“¹²⁵ Požádala jsem ho, jestli by mi mohl vysvětlit, co znamená, že je nakažený českým životem. Vysvětlil mi to na příkladu kolegů z práce, kteří se k žádné víře nehlásí a náboženství neberou příliš vážně. „Já tam nejdu z donucení, já tam jdu ze svý vůle, a klidně půjdu na výlet s rodinou v neděli, nemusím jít do kostela.“¹²⁶

4.1.13 Vzдор

Vzdor proti útlaku se ukazuje jako významný konstitutivní prvek při formování národní identity. Sebastian byl již na základní škole konfrontován se svou jinakostí. Ani on, ani jeho bratr neuměli česky tak, jako jejich vrstevníci. Sebastian říká, že to byla první chvíle, kdy si začal uvědomovat své národnostní cítění. To, že byl Polák, totiž vysvětlovalo jeho problémy s češtinou. Setkal se však s nepochopením ze strany učitelek, které vyžadovali dokonalou znalost češtiny i v předmětech, které na češtinu zaměřené nebyly. „Prostě mě se pletla polština i čeština někdy, tak prostě jako to ve mně více vzbuzovalo tu národnostní lásku k Polsku. Takže skrze ten šovinismus, českej skrytej rasismus, jsem se, dá se říct, cítil Polákem, díky tomuhle. Kdyby to nebylo, tak nevím, jak bych se cítil.“¹²⁷

V současné době považují Češi Sebastiana automaticky za Čecha. „Já vřdycky bojuju s tím, že se беру jako Polák a všichni mě automaticky berou jako „ty máš být Čech,“ ale já no jo, ale mateřský jazyk je pro mě polština, pravděpodobně, ale těžko by na mě mamka mluvila Česky, když i do teďka jí to dělá problémy. Ale pro Čechy jsem automaticky Čech, i kdybych

¹²³ Sebastian

¹²⁴ Sebastian

¹²⁵ Petr

¹²⁶ Petr

¹²⁷ Sebastian

se na hlavu stavěl. Jsi narozený v Čechách, jsi Čech, ale neberou to, jsi nějaká menšina.“¹²⁸ Pokud by Sebastian chtěl, mohl by se asimilovat do české společnosti, on si však zvolil cestu ke své identitě skrze odpor k asimilaci.

Petr měl také problémy s jazykem, ovšem nepocíťoval to jako problém národnosti. Petrova cesta k polské identitě vedla také přes odpor k útlaku, ovšem jinak než u Sebastiana. Vyprávěl o incidentu, kdy syn jedné Polky, známé jeho matky, byl zcela vychovávaný jako Čech. *„Ten její kluk byl u skinheadů a on začal nadávat „Polský svině“ a tady to, a on tam šel s kamarádem, takže machroval, že jo. A já jsem říkal, ať drží hubu, ať se podívá, odkud pochází on, tak to ho naštvalo, že jsem ho prozradil, že jeho mamka je Polka. Sem mu říkal, ať se podívá na svou národnost, odkud pochází, odkud má krev.*“¹²⁹ V této části své výpovědi odvozuje národnost od národní příslušnosti rodičů. *„To jsou takový idioti, kteří ví, že má mámu Polku, tak nevím, proč machroval, že jo. On říká: „Chceš do držky?“ Tak jsem říkal: „Tak pojed.“ No a takhle to dopadlo. Sem skončil s monoklem, jak do mě kopl. Tak od té doby jsem se zastával polské národnosti.*“¹³⁰

4.2 Identita ve vztahu k rodině

Tématem kapitoly je hledání motivů a zdrojů, které přispěly k utváření národní identity.

4.2.1 Rodina základní

V této kapitole jsem se snažila postihnout způsob, jakým se utvářela národní identita mých informátorů. Jaký vliv na jejich národní identitu měli jednotliví členové rodiny i oni navzájem. Oba informátoři mají silně vyvinuté rodinné cítění.

Sebastianův pohled

„Rodina je pro mě silně důležitá, jako takhle, беру prostě, že jako měl bych se chovat s nějakou úctou, jo, měl bych se chovat, ale kdybych chtěl mít nějaký vztah, tak bych chtěl, aby to byla (legitimizovaná) rodina,“¹³¹ za touto výpovědí následuje komparace se situací v Čechách: *„Ne, aby to bylo, jak Češi mají rádi ten pojem „žít na hromádce“.*“¹³²

¹²⁸ Sebastian

¹²⁹ Petr

¹³⁰ Petr

¹³¹ Sebastian

¹³² Sebastian

Petrův pohled

„Tak rodina to je základ. Jako bez ní to by bylo špatný, i když někdy mě tedy táta štve, mamka někdy taky.“¹³³ Petr, na rozdíl od Sebastiana nemá potřebu vymezovat se vůči české společnosti. Viz kapitola Komparace, autostereotypy, heterostereotypy.

4.2.1.1 Vliv matky

Původ

Národní identita matky je velice jasná. I když podle výpovědí mých informátorů neměla v úmyslu ovlivňovat své děti ohledně jejich národnosti, už tím, že si nechala polské občanství, zasáhla do jejich vývoje. „Mamka i do teďka má pořád polské občanství. Třeba kdyby mamka od dětství měla to české, jo, tak bych to možná vnímal jinak, ale že při tom u ní už vidím, že i když jí to dělá ty administrativní problémy, tak prostě dále je pořád tou Polkou.“¹³⁴ Sebastian zřetelně vidí vzdor své matky k asimilaci, začlenění do české společnosti, což má na jeho národnostní identitu výrazný vliv. Naopak Petr matku vidí jako asimilovanou. „Ona je víc jako, dá se říct, Češka než Polka.“¹³⁵ Pouze v oblasti jazyka jí má za zlé, že odmítá splynout s českým prostředím. (doplň citaci o jazyku)

Jméno¹³⁶

Sebastian vypráví příhodu, která se stala jeho matce těsně po narození. V momentě, kdy měla nahlásit jméno svého prvorozeného syna pro zápis do rodného listu, ošetřující sestra odmítla toto jméno zapsat, že má vybrat české jméno a ne typicky polské. Naštěstí se objevil primář, který celou záležitost vyřídil, takže může mít Sebastian jméno, jaké mu matka vybrala.

„Ale bohužel nemáme ani druhý jméno. Při křtu se dává většinou druhý jméno. A to bohužel nám rodiče nedali,“¹³⁷ lituje Sebastian. „Nejradši bych si taky změnil příjmení, na maminčino dívčí, ale vím, že by to tátu hodně urazilo, tak to neřeším.“¹³⁸ Kvůli úctě k otci tedy Sebastian nenásleduje cestu deklarace národní identity prostřednictvím jména. Nicméně cítí velkou touhu deklarovat své polství i prostřednictvím takového vnějšího atributu, jakým jméno je. Petr toto téma vůbec nezmiňuje.

¹³³ Petr

¹³⁴ Sebastian

¹³⁵ Petr

¹³⁶ Vyprávění týkající se jména nesouvisí přímo se zněním jména jako takovým. Pro potřeby mé bakalářské práce tedy není nutné (a s ohledem na etiku výzkumu ani možné) zveřejňovat pravé jméno mého informátora.

¹³⁷ Sebastian

¹³⁸ Sebastian

Náboženství

„Mamka je římská katolička. To jsem napsal i já s bráchou do sčítání lidu.“¹³⁹ Jak je vidět, Sebastian a jeho bratr se podle matky vymezují i v oblasti náboženství. O vlivu matky na náboženské cítění bratrů říká Petr: „Mamka ta je úplně, nás k tomu trochu vedla, ale nevedla nás takovým způsobem, jako třeba vedla z Polska teta, že ty to měli úplně nakázaný, že ty museli před spaním udělat požehnání, všechno, to u nás to vůbec nebylo. Nemuseli jsme to dělat. Jsem velice rád za to, že jako malý dítě, to je blbý. Člověk to jako nebere, dělá to všechno, automaticky, nedělá to ze své vůle, dělá to z vůle rodičů. Kdyby mě nutili, člověka to spíš odradí, mě by to odradilo. Jo, mě to jako vadí, když mi někdo něco nutí.“¹⁴⁰

Vlastenectví

Zde narážíme na další rozdíl mezi Sebastianem a Petrem. Petr vnímá, že projevy vlastenectví jeho matky se nezakládají na realitě. „Mamka, jak je takovej vlastenec, tak vždycky, „No u nás v Polsku to je takhle a takhle,“ že u nich je to vždycky lepší a potom ve výsledku zjistím, že je to úplně stejné jako u nás, takže ona, je to už hodně let, co odešla, ona tam byla do dvaceti let a od té doby už žije tady, takže vlastně ona je víc jako dá se říct Češka než Polka, když nějakých třicet pět let už tady je. J jenom to mládí měla v Polsku a místo, aby viděla, co se tam děje, tak ona vždycky u „nás je to takhle a takhle,“ ale ono to tak není. Jako výhody tam nějaký maj, nebo jinak to maj udělaný než my takže ona pokaždý dává, že v Polsku je to lepší, ale ve výsledku je to třeba úplně stejný v těch případech.“¹⁴¹ Říká Petr.

Sebastian matku za její vlastenectví obdivuje, v kapitole o komparaci pak můžeme najít shodné znaky vyvyšování Polska, jaké zmiňoval Petr u matky.

Petr ukazuje některé nelogičnosti v jejím rozhodování, které je motivované vlastenectvím. Jde dokonce tak daleko, že zpochybňuje matčinu národní identitu jako Polky. Roli zde při určování národní identity hraje délka pobytu v hostitelské zemi.

Jazyk

Sebastian se k polštině vztahuje obvykle přes matku. Na otázku, jak vnímá rodiče ve vztahu ke své identitě, odpověděl: „S tím, že mamka je ráda, že pořád mluvím polsky s ní.“¹⁴² Na oba mladé muže mluvila matka už od narození polsky s částečným přídavkem češtiny. Do dnešní doby neumí dobře Česky. Viz kapitola Definování a formy projevu národní identity - Jazyk.

¹³⁹ Sebastian

¹⁴⁰ Petr

¹⁴¹ Petr

¹⁴² Sebastian

„Mamka, ta jako česky vůbec. Vždycky pochyťá jenom některý slovíčka a ještě si to skomolí podle svýho, takže potom člověk jí pak musí opravovat v češtině, ne z toho důvodu jako, ale kvůli Klárce, že je malá, tak aby z toho neměla tolik guláš, když tedy čistě polsky, tak polsky, anebo čistě česky. Aby věděla ty slovíčka a ne aby plácala tu češtinu,“¹⁴³ říká Petr. Z Petrovy výpovědi vyplývá, že chce dceru učit polštině, je pro něj však důležité jí pomoci, aby se jí tyto dva jazyky co nejméně mísily dohromady, jak tomu bylo u obou mých informátorů.

Cesty do Polska

Díky matčině polskému občanství se celá rodina mohla dostat do zahraničí i za vlády komunistů. Tyto cesty podle nich přinášely zisky pro rodinu. Toto však tematizoval jenom Petr. *„My jsme měli v té době riflovinu a takový věci, to tady nebylo dostupný, i když tam komunismus byl taky, ale tohle tam dostupný bylo. Takže my jsme se za komunistů, já to nepociťuju, my jsme se neměli špatně z tady toho důvodu. S tím, že musela mít to povolení, to bylo problematický, to byly obrovský fronty, že se stálo až venku, jo, takže to bylo na šest na sedm osm hodin čekání ve frontě nebo potom jsme přecházeli hranice, tak to bylo vybalování veškerých věcí, vypisování formulářů na jak dlouho jedem a z jakého důvodu, i když viděli, že mamka je Polka, tak stejně se nás furt ptali, z jakého důvodu tam jedem do ciziny. Takže my jsme do ciziny bez problémů jezdili díky tomu, že mamka byla Polka.“¹⁴⁴ Oběma informátorům byl poskytnut styk s Polskem už od raného věku. Petr vnímá matčino polství z praktického hlediska, neboť díky jejímu občanství měli výrobky, které by jinak nesehnali.*

Každodennost

Díky matce byli oba moji informátoři v každodenním kontaktu s polštinou. Matka na ně mluvila částečně polsky, částečně česky, v televizi se dívali na polské pořady, na návštěvu chodily matčiny polské kamarádky. Toto chápali bratři jako součást každodennosti.

Přístup k práci

Matku oba bratři viděli jako pracovitou. Nicméně tuto skutečnost zasadili do různých souvislostí. Pro Petra to byla pouze charakteristika matky.

„Mamka, to je takový blázen pracovní. Ona furt jenom práci. Ona s náma v dětství moc nebyla, ona furt práci, práci, i peníze, jo, ale měla by taky trošinku si užívat toho života. Žijem jenom jednou, ty děti máme taky jenom jednou, tak my si nemůžeme stěžovat, ale hodně hodin bylo víc odpracováno než s náma,“¹⁴⁵ Sebastianova výpověď je jiná. V jiné části své výpověď

¹⁴³ Petr

¹⁴⁴ Petr

¹⁴⁵ Petr

Sebastian vzpomíná, že matka kvůli jejímu pracovnímu nasazení měla i problémy. „*Hodně často přišla z práce úplně rozbrečená, že prostě mamka je pracovitá, ona je workoholik a v práci ti workoholici vůbec nejsou. A co jsou tak to byli většinou cizinci, takže Češi jí to dávali prostě znát, takže jí to psychicky ničilo.*“¹⁴⁶ Na základě toho lze uvažovat, že Sebastian vnímá pracovitost či workoholismus jako atribut polství.

Petr se k tomu vyjadřuje: „Ona je furt jenom práce, nemá žádný koníčky, nic, takže je to takový blbý.“¹⁴⁷ Kvůli práci také z počátku odmítala jet na návštěvu do Polska, i když jí ještě zbývala dovolená.

4.2.1.2 Vliv otce

Jméno

„Dali mi stejné jméno jako táta. Takže táta taky je Petr. Jenže on je správně Peter.¹⁴⁸ To nám potom dělá bordel i v papírech, že ten spíš není takovej vlastenec, jo, kvůli tomu, místo aby používal svoje jméno, jako Peter, jo, mezi kámošema dobře, tam mu všichni říkají Petře, protože jsou zvyklí, ale když potom dojde na nějaký papíry, mimo práci, tak by měl říkat Peter, ale veškerý dopisy z banky, nebo to, to chodilo Petr.“¹⁴⁹ Otec podle Petra není příliš velký vlastenec, což se ukazuje i na jeho tendenci překládat své jméno do češtiny.

Nevyhraněnost identity

Otec se narodil na Slovensku, jeho rodiče pocházeli z Maďarska. „*Potom při rozdělování Československé republiky se přihlásil k české (národnosti). U něho je sporné, jestli se cítí víc Maďarem, nebo Slovákem a když nemá tu maďarskou příslušnost, nevím, z téhle stránky je to u táty trošku problém.*“¹⁵⁰

Náboženství

Otec je oficiálně evangelík, oba bratři však u něj nespátřují potřebu hlásit se ke svému vyznání. „*Vůbec, táta do kostela vůbec nechodí, a mamka aktivně chodí do kostela, táta vždycky buď je doma, nebo je víš co, někde jinde. Já ho spíš beru, že to je ateista. Ale i jeho rodina nevyhledávala evangelický kostely. Když jsme byli na Slovenku jako děti, tak babičku a dědu jsme ani jednou neviděli v kostele,*“¹⁵¹ říká Sebastian.

¹⁴⁶ Sebastian

¹⁴⁷ Petr

¹⁴⁸ Pro potřeby mé bakalářské práce uvádím princip překladu českého jména do slovenštiny na jméno, které si můj informátor vybral.

¹⁴⁹ Petr

¹⁵⁰ Sebastian

¹⁵¹ Sebastian

Přístup k práci

„Někdy tedy táta mě štve, mamka taky někdy, to spíš, že on není takový... Rád si užívá, ale kolem domu moc práce není vidět a on to dělá až moc, takže všechno je na mě, takže dá se říct, že všechno jako kolem své rodiny a kolem rodičů dělám já. Vlastně kamkoli se jede nebo co se dělá, to všechno dělám já, on to nedělá. On jí pomůže někdy, ale když bych ho asi nedonutil, tak by to nikdy neudělal, takže on má takovou blbou vlastnost.“¹⁵²

V souvislosti s tím, že matka trávila mnoho času v práci, zmiňuje se Petr o chodu domácnosti. *„Spíš jako jídlo to všechno dělal táta, takže nějaká ta výchova jako mamčina... tátova ta taky ne, ten vůbec byl... Sebastian to moc nepocituje, ale já jsem viděl své. Jako on spíš si užíval, než aby třeba s tím učením se s námi zabýval.“¹⁵³*

Tradice

Otec přináší slovensko – maďarskou tradici jedení stroužku česneku před štědrovečerní večeří. Když vaří, používá velké množství červené papriky. Podle Petra je to atribut slovenství, *„Když přijedem na Slovensko a on už shání papriku. Aby měl čerstvou namletou. Tam se to ve velkém pěstuje,“¹⁵⁴*

Jazyk

„Táta používá většinou v Čechách tu češtinu, přechází do polštiny až v době, kdy jsme třeba v Polsku a jsou tam známí nebo tak dál. Ale jinak jako slovenštinu už používá jenom na Slovensku a maďarštinu používá občas, ale to velmi málo.“¹⁵⁵

4.2.1.3 Vliv bratra

Zajímavou kapitolou mého výzkumu byla vzájemná interakce mezi bratry v souvislosti s deklarováním a prožíváním národní identity. Oba bratři společně vyrůstali a sdíleli spolu zážitky. Oba například v dětství docházeli na náboženskou výuku do kostela, prožívali společně návštěvy Slovenska i Polska, jejich národní cítění se budovalo zároveň. Sebastian projevům svého polství věnuje více času než Petr. V rámci sčítání lidu to byl on, kdo Petrovi řekl, že národnost může vyznačit podle svého vnitřního cítění. Poskytuje svému bratrovi rady, co se týče zlepšování polštiny. Například mu poradil, aby více poslouchal polské rádio a zapůjčil mu polsky psanou knihu o polské historii, aby se mohl Petr procvičovat ve čtení.

Mimo oblast projevování identity se Sebastian zasadil i o bratrovo umístění při civilní službě v Jánských Lázních, kde studoval obchodní školu pro tělesně postižené. *„V Jánských*

¹⁵² Petr

¹⁵³ Petr

¹⁵⁴ Petr

¹⁵⁵ Sebastian

Lázních, a když měl jít brácha na vojnu, tak jsem ho zpracoval, aby tam šel dělat civilně službu. ¹⁵⁶

4.2.2 Rodina široká

Z výpovědí mých informátorů se ukazuje, že rodina otce a rodina matky byla pro utváření jejich národní identity velice důležitá.

4.2.2.1 Otcova větev

Oba bratři se shodují, že vztahy s rodinou, žijící na Slovensku, nebyly příliš vřelé. *„Když jsme byli na Slovensku, tak jsme prostě viděli, že jejich oblíbenkyně je sestřenka Manuela a my pro ně jsme, dá se říct, byli vzduch. Připadali jsme si jakoby zátěž, prostě jako necítili jsme z nich takovou lásku a soudržnost, spíš jsme tam s bráchou jezdili za trest, mi to připadalo, prostě jsme museli. Nějak jsme to tam přežili a těšili jsme se zase do Polska.* ¹⁵⁷

Petr se s ním v tomto zcela shoduje. *„Tam jsme vždycky byli jenom na ten tejden nebo na čtrnáct dní, jenom to, co měl táta dovolenou, my jsme tam ani nechtěli jezdit. Ne z toho důvodu, že by se nám tam nechtělo, ale tam to bylo, že oni jako víc preferovali, babička s dědou, tu rodinu, co byla na Slovensku. Na nás prostě nebyli hezký, nedělali nám naschvály, ale nechovali se k nám hezky a my jsme to prostě cítili.* ¹⁵⁸

Co se týče náboženských projevů, Petr si vzpomíná, že nikdy neviděl babičku s dědou jít do kostela či jinak projevovat svou náboženskou identitu.

4.2.2.2 Matčina větev

„Když jsme přijeli do Polska, tak i ta rodina nás jinak vnímala, než ta slovenská. My jsme cítili, že nás mají rádi, babička z Polska, tak by pro nás udělala všechno. Když jsme byli na Polsku, tak nás tam všichni, dá se říct, měli rádi. Babička s dědou se k nám chovali diametrálně jinak než slovenský prarodiče. Z toho důvodu do Polska jsme jezdili rádi, měli jsme tam hromadu, prostě jako bratránků, sestřenek a vždycky s nima jsme se bavili, nikdy nás nebrali jako něco jiného, něco horšího, ¹⁵⁹ vzpomíná Sebastian.

S polskou rodinou byli moji informátoři častěji v kontaktu a trávili v Polsku celé letní prázdniny. Petr vzpomíná, že se mu pokaždé polština za tu dobu stala tak blízkou, že pak měl problémy s češtinou. *„To když jsem psal třeba nějaký v dějepisu nebo i jiných předmětech, tak*

¹⁵⁶ Sebastian

¹⁵⁷ Sebastian

¹⁵⁸ Petr

¹⁵⁹ Sebastian

*jsem tam třeba napsal i polský slovíčka, to pak paní učitelka za mnou chodila a ptala se, co je to za slovíčko, ona byla trpělivá, tak se mě vždycky ptala, co jsem to tam napsal, že to slovíčko vůbec není česky, tak jsem říkal, jojo, to je tohle já jsem to napsal v polštině.*¹⁶⁰

Polská rodina se lišila od slovenské, i co se týče náboženských projevů. Oba mladí muži měli příležitost být svědky soudržnosti a hrdosti Poláků spojené s vyznáním.

Je zřejmé, že způsob, jakým k nim obě rodiny přistupovaly, určoval to, s kým se budou oba bratři spíše identifikovat. *„Je to blbý, ale i z toho důvodu jak se k nám chovali, tak když slovenská babička zemřela, tak neměl jsem potřebu jet na pohřeb. Přišlo mi to líto, ale prostě když by ted'ka zemřela babička z Polska, nebo děda, tak to bude hodně špatný, ale tam prostě trošinku si za to můžou sami.*¹⁶¹

4.2.3 Rodina nová

4.2.3.1 Petr

Jak jsem zmiňovala už při popisu mých informátorů, Petr se rozhodl usadit a založit rodinu. Jak on sám říká, jeho žena je „čistá Češka,“ a jeho dcera má České občanství. Aby mohli mít svatbu v kostele, přistoupila Petrova žena na jeho vyznání a nyní chodí do kostela více než on. V souvislosti s Petrovou rodinou mě zajímalo hlavně, jak on vnímá svou národní identitu ve vztahu k rodině.

Manželka

Od manželky se mu dostává naprostého přijetí. *„Když jezdíme do Polska, tak se manželka snaží mluvit polsky, že jí to ani nemusím říkat, to je automaticky, aby s nimi mohla komunikovat. Někdy se jako bojí mluvit, ale jinak se snaží říkat slovíčka, tak jí vždycky říkám, jak se to říká správně.*¹⁶² Zajímalo mě také, zda se snaží vytvořit dceři vztah k zemím jeho rodičů.

Dcera

„Pokaždé, když pojedou do Polska nebo na Slovensko, tak určitě ji беру, pokaždé. Potom bude problém, že jak jsme byli zvyklí na ty dva měsíce, tak to už bude problém jí tam dát, že takhle nás měli na starosti babička a děda, tak to šlo, ale jako nějakému bratránkovi, sestřence, tak všichni jsou rádi se svou prací, chodí všelijak, jo, nejsou furt doma, tak to je takový špatný, takže ted'ka se možná rýsuje u bratránka Sebastiána.“ Petr si uvědomuje, že zřejmě nebude

¹⁶⁰ Petr

¹⁶¹ Petr

¹⁶² Petr

moci zařídit, aby jeho dcera byla v Polsku v takové míře, jako býval on v dobách svého dětství. Nicméně se snaží najít způsob, jak jí kontakt s Polskem zprostředkovat.

Kostelní svatba

„*Tak my jí taky máme, je to jako lepší, že ti jako požehná a že to má nějakou jako hodnotu, že to není jenom podepsání a to, že hodně lidí to nemá jako hodnotu manželskou,*“¹⁶³ Petr neslučuje přijetí kostelní svatby s přijetím jeho osoby, jakožto příslušníka národní menšiny, a s přijetím tradic jeho rodiny v takové míře, jako Sebastian. Je možné, že v situaci, kdy už je ženatý, necítí tak velkou potřebu opírat se o tento atribut.

Rozdíly mezi rodinou českou, polskou a slovenskou

Petr vidí hlavní rozdíl v míře samostatnosti. „*Do práce třeba já si všechno udělám sám, i třeba svačinu do práce a mě potom chlapi dávaj najevo, že jsem blázen, že to má dělat manželka a teplej oběd ještě máme o víkendu, tak všechny manželky jim to nosej a já si vždycky co si sbalím, to si sbalím.*“¹⁶⁴ Ve své výpovědi se Petr porovnává s kolegy z práce, jako se zástupci české společnosti. V tom případě to, jak vnímá pracovní kolektiv, může ovlivňovat jeho pohled na Čechy obecně.

4.2.3.2 Sebastian

Sebastian ještě nezaložil rodinu, ani v současné době nemá partnerku. Zajímalo mě tedy jeho postoj ke vztahu a také to, zda má jeho národní cítění vliv na to, co by měla splňovat jeho potenciální partnerka.

Kostelní svatba

Hlavní podmínkou pro vznik partnerského vztahu je, aby partnerka souhlasila s kostelní svatbou. Rodiče mých informátorů se brali v Čechách, ale kostelní svatbu měli v Polsku a měl ji i Petr, když se ženil. Kostelní svatba je pro Sebastiana atributem potvrzujícím jeho polskou identitu a zároveň cestou projevu identity skrze následování tradice. „*Pro mě to znamená tradice, polská tradice, prostě to je jako uznávání svý, dá se říct, polský rasy z rodiny, protože vím, že kdybych měl svatbu klasickou, tak bych tím urazil svého kmotra, svou kmotru, babičku, dědu, i kdyby nežili, bral bych to, za to, jak se ke mně celou dobu dobře chovali, tak bych to bral jako znesvěcení jejich památky.*“¹⁶⁵ U Sebastiana se zde silně projevuje orientace na rodinu a dodržování tradic.

Od kostelní svatby se také přímo odvíjí jeho chápání a potvrzení vlastní národní identity. „*Když jsem měl třeba bejvalky, tak málokterá chtěla mít kostelní svatbu, přitom je to pouze uznání mé osoby, že já se беру jako menšina v Čechách a pro mě kostelní svatba je prostě*

¹⁶³ Petr

¹⁶⁴ Petr

¹⁶⁵ Sebastian

*něco jako uznání mých předků, já to neberu z důvodu katolictví, ale beru to jako uznání že všichni, dá se říct, z rodiny jsme měli kostelní svatbu. Z mamičiny strany i z tátovy.*¹⁶⁶ Atribut svatby se u Sebastiana přímo pojí s jeho existencí jako příslušníka národnostní menšiny. *„Bejvalky na začátku říkaly, že jim to nevadí a pak po tom začaly měnit své názory, a že by do kostela jako nikdy nešly na svatbu, ono je riziko se brát a tak dál. Takže z téhle stránky mám teď období ztráty motivace si shánět nějakou Češku. Že se bojím, že by nebrala mě jako menšinu, že by mi na začátku slíbila, že jojojo, že to uznává, ale že by po roce po dvou z toho začala pomalu couvat.*¹⁶⁷ Ve své výpovědi Sebastian nezmínil žádnou charakterovou vlastnost, která by napovídala něco o osobě partnerky. Jedinou a zásadní podmínkou je pro Sebastiana kostelní svatba.

*„Svatbu, přes to nejede vlak. To je pro mě největší hodnota, protože tím pádem já prostě uznávám, ano, chci s tebou žít a myslím to s tebou vážně a opravdu jako na x let, dokud nás smrt nerozdělí.*¹⁶⁸ Svatba na úřadě pro Sebastiana nemá žádný význam. Ten svatba dostává až při obřadu v kostele.

Partnerka

Zajímalo mě, jestli Sebastian preferuje partnerku určité národnosti. *„V Čechách jako jsem celkem omezenej, ale mohl bych klidně žít se Slovenkou, mohl bych klidně žít s Romkou, mohl bych klidně žít s Němkou a tak dál. Z téhle stránky jako nemám žádněj důvod si vybírat. Co se toho vyznání týče, tak katolický by bylo příjemnější, protože pro mě je cíl, kdybych se chtěl brát, tak mít kostelní svatbu.*¹⁶⁹

Rozdíly mezi rodinou polskou, českou a slovenskou

Sebastian vidí veliké rozdíly mezi tím, jak rodinu vnímají Poláci, Češi a Slováci. *„V Čechách je módní, když máš, když žiješ ve volném vztahu. V Polsku tohleto moc dlouho by ses u rodiny nemohla ukazovat, kdybys měla dlouho takovej vztah. V Čechách vnímaj svatbu jen jako výdaj, který musí být. Prostě jako neberou rodinu jako něco stmelujícího, ale prostě jako radši žijou na hromádce.*¹⁷⁰ Rozdíly vidí Sebastian hlavně v kontrastu s polskou rodinou, která tvoří jakýsi ideál. V protikladu tomuto ideálu stojí společnost česká, která odmítá svatbu a usiluje pouze o nezávazný vztah. O slovenské rodině se v tomto kontextu nezmiňuje.

¹⁶⁶ Sebastian

¹⁶⁷ Sebastian

¹⁶⁸ Sebastian

¹⁶⁹ Sebastian

¹⁷⁰ Sebastian

4.3 Identita ve vztahu k národnostnímu celku a státní symbolice, komparace

4.3.1 Polsko

Když Sebastian mluví o Polsku, jako o národním celku, často se opírá o státní symboly. Tyto symboly jsou u něj úzce provázané s národním cítěním a hrdostí. Viz kapitola Vnitřní cítění.

4.3.1.1 Historie

„Já nevím, mě připadá, že Poláci jsou více hrdí na svůj národ, jsou hrdí na tu svojí historii, i když nebyla zrovna moc mírumilovná“¹⁷¹ „Poláci vždycky mi připadá takoví jako víc bojovní,“¹⁷² Sebastian ve spojitosti s Polskem vyzdvihuje atribut války a boje a s ním spojenou hrdost. „Polsko bylo za druhý světový války napadeno dvěma mocnostma. Někteří Poláci brali, že osvobození Rusáků byla jen další okupace.“¹⁷³ V Sebastianově případě je jeho národní identita formována i prostřednictvím zájmu o Polskou historii. Z jeho výpovědi zaznívá obdiv vůči polské bojovnosti a hrdosti.

Jak jsem již zmínila dříve, Petr se o polskou historii nezajímá, tudíž tento aspekt u něj tento atribut není tak výrazný jako u Sebastiana.

4.3.1.2 Státní symbolika

O symbolech státu se Petr vyjadřuje opět ve spojitosti s bojovností. „Já si myslím, že Poláci jsou víc vlastenci, že i vlajku i tu národnost berou víc, že by za ní šli do války.“¹⁷⁴ Toto vyjádření byť vztahované obecně na Poláky lze považovat za atribut polství, neboť Petr již dříve uvedl, že by byl ochoten za Polsko ve válce bojovat.

Atribut hrdosti a bojovnosti zmiňuje i Sebastian v souvislosti s hymnou. „Třeba, i když poslouchám tu polskou hymnu, tak z ní cítím takovou tu hrdost jako „my se nevzdáme.“ Česká je prostě jenom „máme krásnou krajinu“ a konec. „Jsme hrdí na to, v jaké žijeme krajině.“ To prostě cítím z té český, ale z té polský my se nevzdáme, my vždycky se budeme snažit, aby Polsko vzniklo a tak dále. To prostě to jsou diametrální úplně rozdíly, už jenom když si to čteš. Tak prostě cítíš úplně tu jinou mentalitu.“¹⁷⁵ Sebastian ukazuje na symbolech státnosti rozdílné chápání mentality obou národů, přičemž se identifikuje s polským modelem.

¹⁷¹ Sebastian

¹⁷² Sebastian

¹⁷³ Sebastian

¹⁷⁴ Petr

¹⁷⁵ Sebastian

„Ta polská hymna je mi bližší, ta není o tom, jakou máme krásnou krajinu, kde vůbec žijeme a tyhle věci, ta je prostě hrdá, válečná.“¹⁷⁶

Petr se sám o polské hymně nezmínil, takže jsem se ho při druhém rozhovoru zeptala, jak ji vnímá. *„To je právě ta ostuda, já jí neumím. Brácha ten se jí naučil sám, a ani nevím, v kolika letech se jí naučil, ale nás k tomu nikdo nevedl, abychom se jí naučili,“¹⁷⁷* Tato Petrova výpověď potvrzuje, že pro uchopení své národní identity nepotřebuje vnější projevy. *„Jenom říkám to, že já jí neumím. Možná jsem jí slyšel, ale neumím jí vůbec. Českou, tu umím, když někdo začne. Ale jako že bych jí odříkal, to taky ne. A ani mi to nevadí. Protože nejsem úplnej vlastenec, a u polský, vlastně já jí ani nepotřebuju, že nikam kde je potřeba vůbec nejedíme. Něco jiného, kdybych někam jezdil nebo to, tak jo, ale není to podstatný.“¹⁷⁸* Státní symbol, polskou hymnu, pojímá Petr z praktického hlediska, ne jako atribut polství. Je také důležité zmínit, že Sebastianův atribut není Petrovým atributem. V Petrově případě to však na deklarování jeho národní identity nemá vliv.

4.3.2 Česká republika

4.3.2.1 Historie

„Mně se zdá, že jim zlomili záda hlavně komunisti. Za dob První republiky, prostě Češi byli hrdí, že jsou Češi, když byli v zahraničí. Za dob prezidenta Masaryka byli Češi hodně vlastenecký, řekl bych. Ale po tom, co byl komunismus, tak tohleto se prostě vytratilo. Mně se zdá, že je hlavně zlomil, dá se říct, ten Mnichov. Že prostě Češi prostě lehce kolaborovali s Němcema a tak dále. V Polsku taky byla ta kolaborace, ale v Čechách se to prostě bralo, že prostě to bylo přirozený pro ně tehdy.“¹⁷⁹ V případě České republiky působí historie na Sebastianovo národní cítění, ve srovnání s polskou historií, zcela opačně. Utvrzuje ho, že Čechem není a být nechce.

4.3.2.2 Hlavní město

Sebastian

Zajímalo mě, jaký má Sebastian vztah k Praze, do které se přestěhoval. *„Prahu beru trošku jenom jako větší město. Pro mě je hlavní město Varšava a Krakov. Beru to jako víc jako rozlezlý město, který by prostě mělo být rozdělený do menších měst, ale jelikož všichni chtějí*

¹⁷⁶ Sebastian

¹⁷⁷ Petr

¹⁷⁸ Petr

¹⁷⁹ Sebastian

*být v Praze tak je z toho velká metropole. Praha mě připadá taková staromódní, zahleděná do minulosti. Prostě zahledění do historie a nesnaží se o moderní umění. Třeba Varšava, ta je moderní. A víš proč? Protože tam nezůstal kámen na kameni po Varšavském povstání.*¹⁸⁰ Zde se ukazuje naprosté odmítnutí hlavního města České republiky jako hlavního města, navíc jej převyšuje městy, která se v České republice nenachází. „*V Čechách prostě je pragocentrismus a automaticky berou, že ten, kdo je v Praze má nějaký výhody,*“¹⁸¹ říká Sebastian. „*Jedinou velkou výhodou Prahy. Že za stejnou práci dostaneš v Praze největší plat. Zaplatíš stejný nájem jako v jiným městě.*“¹⁸²

Petr

Jeho bratr má však jiný názor. „*Jsem mu (Sebastianovi) to vysvětlil, že v Praze jsou vyšší platy, ale najdou se tam místa, kde ti dají i málo.*“¹⁸³ Petr je s finančním ohodnocením své práce spokojený, a počítá, že by v Praze určitě víc nevydělal a pokud ano, nebylo by to o tolik, aby mu to zaplatilo navýšené výdaje. Navíc poznamenává, v Praze by sehnal malý byt 1+1 za stejnou částku, za kterou v místě jeho současného bydliště může koupit byt o velikosti 3+1. „*Takže můžeš počítat i s rodinou,*“¹⁸⁴ dodává.

4.3.2.3 Státní symbolika

Už jsem zmiňovala, jak vidí českou hymnu Sebastian v porovnání s polskou hymnou. „*Polská hymna vznikla z legionářské písně, česká hymna při opeře, tak co si o tom máš myslet. Češi žijou v Čechách ani nevědí, kde je jejich domov.*“¹⁸⁵ Opět se zde ukazuje Sebastianova potřeba ve většině případů komparace vyvyšovat to, co je polské, a snižovat to, co polské není. U České republiky to platí obzvlášť, neboť ty zde mohou vznikat non-atributy nepotvrzující, nebo dokonce vyvracející Sebastianovo polství.

4.3.3 Slovensko

Ani Sebastian ani Petr necítili potřebu vyjadřovat se ke Slovensku jako národnímu celku, jeho historii ani jeho státním symbolům.

¹⁸⁰ Sebastian

¹⁸¹ Sebastian

¹⁸² Sebastian

¹⁸³ Petr

¹⁸⁴ Petr

¹⁸⁵ Sebastian

4.4 Identita a její projevy ve vztahu ke společnosti, komparace

4.4.1 Česká společnost

4.4.1.1 Pocit sounáležitosti

Cítíš se jako součást české společnosti? „Nevymykám se, takže nejsem viditelnej. Že bych chodil s nějakým šátkem, nebo tak, že vlastně ve fungování v životě jsem na tom úplně stejně, jo, jenom nějaký ty sportovní úlety.“¹⁸⁶ Petr se v práci odlišuje od kolektivu například množstvím sportovních aktivit, tato odlišnost však nemá souvislost s jeho vnímáním národní identity. Petr záměrně nezdůrazňuje své polské národní cítění, takže může být, alespoň z vnějšího pohledu, asimilován do české společnosti.

Petr odvozuje své národní cítění převážně od osobních vlastností. „Na Čecha se vůbec necejtím, i chování i tak celkově náurově.“¹⁸⁷ Svou odlišnost si uvědomuje skrze povahové rysy, které připisuje polství. Na mou otázku, která ze zemí je mu bližší, odpověděl: „Zase v Čechách žijeme celou dobu. Takže už člověk je zvyklej tady na ten život.“ Viz kapitola Životní podmínky.

Sebastian se vůči české společnosti vymezuje negativně. Na můj dotaz jak se mu žije v České republice, odpověděl: „Takhle, radši bych žil v Krakově.“ A pokračoval výpovědí o důvodech, proč v Krakově nežije. Viz kapitola Životní podmínky.

4.4.1.2 Povaha Čechů

Z Petrovy výpovědi vyplývá, že je zklamaný z české společnosti a nemá zde moc lidí, kterým by důvěřoval. „Já furt cejtím kudlu v zádech, že furt oni se tvářej dobře, nebo ti lidi, co mám v práci. Oni tě klepou po zádech ale kdykoli ti můžou dát dýku do zad.“¹⁸⁸ Toto platí jak pro pracovní prostředí, tak pro běžnou sociální interakci. „Mám známýho, co spolu děláme karate a to je zase Moravák, a Moraváci to je taky něco úplně jinýho než Češi, to jako že on byl z toho taky špatnej, jaký lidi jsou. Kolikrát se chtěl odstěhovat nazpátek, ale potom ve výsledku tu měl přítelkyni a máme tu spolu oddíl, už přes patnáct let, takže si spolu docela pokecáme. On tedy úplně cizinec není, že jo, je to teda Moravák, a chová se jako Moravák, jinak jako Čecha tady taky seženu nějakýho, kterému víc mu důvěřuju, ale většinou jsem se hodně spálil.“¹⁸⁹ Nedůvěra ve členy české společnosti však není nepřekonatelná, ukazuje se

¹⁸⁶ Petr

¹⁸⁷ Petr

¹⁸⁸ Petr

¹⁸⁹ Petr

zde také jakási sounáležitost někým, kdo přišel z odlišného prostředí. Petr tedy stále cítí, že se odlišuje od české společnosti, i když ta zvnějšku nic takového nepozoruje. „*Máme i Češku, a je špičková, že jí řeknu všechno a jí se vůbec nebojím, že by mi dala dýku do zad. Všichni nejsou stejný, takže ta se úplně vymyká normě, ta je úplně jiná, ta by se rozdala za všechno.*“¹⁹⁰ Významným ukazatelem, určité náklonnosti k české národnosti, či alespoň přijetí, je, že se Petr s Češkou oženil.

Zajímalo mě, zda se Sebastian cítí jako součást české společnosti. „*Jako součást jo,*“ Připouští, ale okamžitě doplňuje: „*ale víc jsem hrdej za to Polsko. Prostě беру, že v Čechách jsem se narodil, ale s Českou republikou mí rodiče nemají, dá se říct, nic společného krom toho, že tady žili.*“ Sebastian zmiňuje chybějící vazby jeho rodičů na Českou republiku. Tento atribut navíc potvrzuje matka tím, že nepřijala české občanství, ale nechala si to Polské. Za to ji Sebastian obdivuje a připouští, že pokud by matka přijala české občanství, možná by se jeho národní identita vyvíjela jiným směrem.

„*Mně spíš vadí, že tady zapadne každý jenom z toho důvodu, že není cikán. To mně vadí, že prostě cikán nebo Róm automaticky není Čech, i když je tu narozeno třeba deset generací, romsky ani neumí, má doma čisto, tak pro Čecha jenom cikán. Kdybych měl polku, tak pro Čecha jsem Čech, automaticky. Mluvím plynule česky, jsem Čech, ale kdybych měl jinou kůži. Už je to problém.*“¹⁹¹ Sebastian hovoří o problému stigmatizace podle vnějších znaků v České společnosti. Češi ho podle vnějších znaků vnímají jako Čecha. Sebastian to však, s ohledem na své národní cítění, vnímá negativně. „*Češi se divěj, že jsem na to hrdej. Jsou v šoku, že prostě tomu nedokážou pochopit, proč se беру Polákem, když jsem se v Polsku nenarodil. Nedokážou pochopit, kde se ve mně bere ta hrdost, že prostě na to nejsou připraveni, nejsou na to zvyklí ve svém okolí.*“¹⁹²

4.4.1.3 Orientace na rodinu

Sebastian jako jednu z velkých „neřestí“ české společnosti často zmiňuje volné vztahy a odmítání svatby. „*Češi berou svatbu jako kus papíru. Když řeknu Češce, že chci svatbu, tak dostane kopřivku.*“¹⁹³

Petr však má jiné zkušenosti ohledně orientace na rodinu. „*Většinou chlapi v práci jsou v pohodě i s rodinou, že se navzájem podpořej i ve sportu i v jiných aktivitách. Když byli, v zimě brusláky pro děcka, kde se učeť, tak to každé vypráví támhle a támhle na bruslení a já*

¹⁹⁰ Petr

¹⁹¹ Sebastian

¹⁹² Sebastian

¹⁹³ Sebastian

vždycky koukám, co já budu příští rok dělat s malou. Vždycky sháním informace, jo, že teďka chodíme od půl roku na plavání s Klárkou, tak to máme díky chlapům, že vyprávěli, jak je to bezvadný na tom plavání a dokonce mi dávali číslo, tak jsem to všechno zařídil sám. Nejdřív jsem dostal od manželky trošku vynadáno, že jsem se neporadil, ale teď si to neumí bez plavání představit.“¹⁹⁴ Kolegové z práce tedy svou rodinu podporují a starají se o ni.

4.4.1.4 Vlastenectví

„Prostě v Čechách jsem nikdy nezažil, aby nějakou vlasteneckou, obrozeneckou píseň jsme se učili ve školce. To jsem nezažil nikdy.“¹⁹⁵ Ze Sebastianova pohledu pociťovaly vlastenectví jen učitelky ve škole, které se snažily předat dětem lásku k národu. Ta se však nemohla uchytit, neboť ději nemají základ z domova. U dospělé populace Čechů se pak podle Sebastiana probouzí hrdost jen při sledování hokeje či fotbalu.

Když Petr hovoří o Českém vlastenectví, používá opět přirovnání ohledně ochoty bojovat za svou vlast. Podle něj jsou Poláci ochotni za svou národnost jít do války. „Já si myslím, že tady by hodně lidí spíš uteklo, než by šlo do války.“¹⁹⁶

4.4.1.5 Jídlo

Petr má českou kuchyni rád. Pochvaluje si svíčkovou omáčku i knedlíky. Zároveň se však pozastavuje nad přístupem jeho matky. „Mamka nemá ráda ani knedlíky. Vůbec. Asi to dělá naschvál. Ona trošinku je vybíravá, nevidím v tom žádný problém. Dokonce, i když přijede bratránek z Polska, tak říkal, že si vychutnával knedlíky. Že jim hrozně chutnají, ale mamka ne, ta prostě knedlíky ne.“¹⁹⁷

Sebastian hodnotí českou kuchyni jen z pohledu biologických procesů přijímání potravy. Na otázku ohledně jeho vztahu k české kuchyni odpověděl: „Nedělá mi špatně na žaludek, nemám s tím žádný problém. Nemám z toho trávicí potíže, jako třeba kdybych měl Indickou.“¹⁹⁸ Jeho výpověď ohledně české kuchyně byla bez pozitivních i negativních emocí.

4.4.1.6 Práce a pracovní prostředí

Sebastian

¹⁹⁴ Petr

¹⁹⁵ Sebastian

¹⁹⁶ Petr

¹⁹⁷ Petr

¹⁹⁸ Sebastian

„V Praze je více lidí mimopražských než pražských. Třeba když se podívám u nás v práci, tak víc tam vidím Moraváků, Slováků, než Pražáků, kteří se narodili v Praze.“¹⁹⁹ Sebastian však nemá k Praze jako žádný vztah a nebyl by pro něj problém Prahu i pracovní kolektiv opustit, pokud by se mu naskytla výhodnější nabídka.

Petr

„V práci, tam mě to někdy štve, že někdy docela rejpu, do Poláků a to, tak mi to přijde hodně líto, ale nechám je být, kvůli tomu, že je to zbytečný se s nima hádat. Kvůli tomu, že nemá to smysl“²⁰⁰ Jejich projevy se však netýkají Petrovy osoby, ale spíše Poláků obecně. Tvrdí například, že „třeba jako řidiči, že jsou hrozný, no a teďka jsem jednoho dostal, že on kritizoval oblečení, ne, že u Vietnamců jsou kvalitnější věci než v Polsku, tak jsem ho zpražil, že ty věci, co kupuje, jsou z Polska. Že to tam prostě dovážej. A on si myslí, že je to Amerika. Ale jinak rasově jako nejsou... jsme v práci měli dokonce i Roma, oni nemaj rádi říkat cikáni, tak bez problému ho kluci vzali, s ním dělali normálně, nedělali naschvály nic, ale on stejně nevydržel.“²⁰¹ Nebylo to však z důvodu rasové či národnostní nesnášenlivosti, ale protože nezvládal přidělenou práci. „No tak nevydržel a přitom měl hrozně jednoduchou práci, a potom šel za vedoucím, že to nezvládá.“²⁰²

Z Petrovy výpovědi vyplívá, že pokud se setká s negativním vyjadřováním vůči Polákům, často takové chování přechází, občas se však ozve a postaví se na obranu Poláků. Jinak se s útlakem příliš nesetkal, a pokud ano, jednalo se o pracovní záležitost, která nebyla motivovaná národností.

Co se rodiny týče „co jsou v práci chlapi, tak jsou v pohodě. Živěj taky rodinu a pro rodinu by udělali vše,“²⁰³ říká, i když připouští, že existují výjimky, mezi které se trochu řadí i jeho otec. Tato Petrova výpověď je v kontrastu s tím, jak Sebastian vidí českou společnost. Podle Sebastiana totiž česká společnost, odmítá svatby a schvaluje nezávazné vztahy.

4.4.1.7 Škola

Podpora od rodičů

„No oni mě podporovali, takhle mamka podporovala, že by chtěla co nejvyšší vzdělání, abych měl, aby se ukázalo těm Čechům, že jako na to máme, protože ta byla, dá se říct, hodně

¹⁹⁹ Sebastian

²⁰⁰ Petr

²⁰¹ Petr

²⁰² Petr

²⁰³ Petr

jakoby Čechama buzerovaná.“²⁰⁴ Motivace podporovat syna ve studiu měla tedy ze strany matky charakter jakési odvety vůči české společnosti, či důkazu o vlastních schopnostech. Co se týče přímo pomoci ve studiu, byli moji informátoři hodně odkázaní sami na sebe.

U matky byl překážkou polský původ, i když měla snahu se chlapcům věnovat. *„Mamka nás učila matiku v první třídě a to dokonce dostala ještě vynadáno od paní učitelky, že ona to učila po Polsku, nebo jak se to učí v Polsku, jak to uměla. Ona dokonce do první třídy co jsme chodili, prej neuměla „a“ ani „b“ ani „c“ Česky. Ještě z ní vylezlo, jak se nechtěla učit. Prostě, že v té době se bez problémů mohla tady domluvit polsky.*“²⁰⁵

Sebastian zase vzpomíná, že mu rodiče nemohli pomoci v jeho zájmu o historii. *„Mamka na to nemá vzdělání, historie jí nikdy nebavila, ta se spíš radši podívá na nějakou tu telenovelu, a táta má rád dokumenty, ale spíš má rád dokumenty přírodní.*“²⁰⁶

Z matčiny strany viděl Petr snahu jim s učivem pomoci, u otce však byla situace jiná. *„Že třeba radši učil jiný děti, když jsme jezdili na víkend ke známým na chatu, tak ta holka už byla dospělá, takže matika byla na vyšší úrovni než u nás. Nebylo to jedna plus jedna, nebo dva plus dva, no tak jí pomáhal s matikou, že ona dělala na sestru, ale nám vůbec nepomáhal, s učením, nebo aby nám něco vysvětloval.*“²⁰⁷

Sebastianův přístup ke škole

Co se týká školy, Sebastian pociťuje jisté ukřivdění jak ze strany učitelek, tak ze strany osnov probírané látky. *„Takhle, oni věděli, že jsem jako, dá se říct, menšina, ale nikdy to nebrali v potaz. Maximálně automaticky věděli, že když byl zeměpis, a byly témata, tak že jsem si já vždycky vzal Polsko, ale že prostě nikdy neuznávali mě jako menšinu. A nikdy na to nebrali zřetel, že by mě to mohlo zajímat a chtěl bych třeba k tomu informace. Prostě oni Češi, i ty učitelky, oni se prostě nikdy neptali, měl by si zájem se učit o Polské historii, vždycky brali „jste narozeni v Čechách, jste Češi, máte být hrdi na svou Českou republiku.“ Ale nikdy ti nedali tu volbu vlastní iniciativy, učitelé jsou od toho, aby učili, ne aby sugerovali, nějakou národnost.*“²⁰⁸ Sebastian tyto zkušenosti ze školy, kdy nemohl projevovat svou identitu, vnímá velice negativně. Nelíbilo se mu také nastavení osnov, kdy se například v dějepisu věnovalo množství prostoru historii Německa, Rakouska, Ruska, ale o Polskou se podle jeho slov vůbec nezajímali. S ohledem na to, že mu škola neposkytla dostatečné informace,

²⁰⁴ Sebastian

²⁰⁵ Petr

²⁰⁶ Sebastian

²⁰⁷ Petr

²⁰⁸ Sebastian

vyhledával si je sám prostřednictvím internetu, dokumentárních filmů a jiných zdrojů. Co se týkalo polské historie, byl tedy samouk, aby zaplnil tuto mezeru, kterou cítil.

Další velmi negativní zkušeností se školou byly jeho problémy s češtinou. *„Problém je v tom, že se mi plete čeština a polština dohromady, takže nemám cit pro tu češtinu. A učitelky byly brutálně na tu češtinu, úplně pedantky přehnaný i v předmětech, kde na to neměly právo. To, že mi nešla ta čeština a tak dál, že prostě jako jsem to bral, že prostě nechápali to, že já nejsem Čech. Prostě mí rodiče ani jeden z nich nejsou Češi, že prostě mám absenci české krve, když to řeknu tak jakoby radikálně.“*²⁰⁹ Sebastian byl kvůli špatné češtině za vlády komunismu přerazen do internátu „pro vadně mluvící.“ Zde byl dva roky, pak dokončil základní školu a nastoupil na obchodní akademii pro tělesně postižené v Jánských Lázních. Na tuto dobu vzpomíná jako na nejlepší období svého studia. Na internátě měl možnost konzultovat látku s profesory i po skončení výuky, a mohl pomáhat tělesně postiženým spolužákům ve zvládnání běžných činností.

Petrův přístup ke škole

„Na začátku, jsem měl problémy s tím jazykem, ale s národností jsem moc problémy neměl. Zaprvé nikomu jsem to neříkal, takže oni to pak už o mně ani nevěděli, jako když se nikdo nezeptá, tak proč bych někomu vyhlašoval. Jak už se ukázalo dříve, Petr nemá potřebu vnějšího potvrzení svého národního cítění.

Petr měl s češtinou stejné problémy jako Sebastian, nebylo mu však dovoleno navštěvovat klasickou základní školu a byl umístěn do speciální. Pozastavuje se nad tím že: *„Jenom kvůli tomu, že mám problémy s češtinou, mě tam strčej. Tak já když vidím, kdo tam chodí, do těch „zvlášek,“ tak to už jsou totálně lidi, který fakt to nezvládaj a já jsem to vlastně bez problémů zvládal, jenom ta čeština. To jsem dokonce měl v páté třídě učitelku, která byla na mě zasedlá, nevím z jakýho důvodu, když jsem byl vlastně hodnej, a vona mě měla na dějepis a na češtinu. Tak mi to chtěla vytmavit na dějepisu a tam si neškrtila, že jo, no, tak mi to vždycky vytmavila na češtině. To všechno jsem vlastně uměl, ale ty diktáty to jsem jako měl našprvaný, vyjmenovaný slova, to všechno jsem uměl, ale prostě na diktátech jsem prostě to nestíhal.“*²¹⁰

Základní školu si Petr dodělal při civilní službě v Jánských Lázních. Pak pokračoval ve studiu a vyučil se truhlářem. *„Já jsem potom po základní škole chtěl dělat maturitu, jenomže to jsem tam byl problém s angličtinou.“*²¹¹ Tu jsem se musel hodně doučovat.

²⁰⁹ Sebastian

²¹⁰ Petr

²¹¹ Petr

4.4.2 Polská společnost

4.4.2.1 Orientace na rodinu

Když Sebastian hovoří o rodině, hlavním věcí, kterou na polské společnosti vyzdvihuje je její orientace na rodinu. Zeptala jsem se tedy Sebastiana, jaké ženy se mu líbí. „*Polky jsou hezčí než Češky. A jsou více takový pro rodinný. Pro Polku není problém, když jí řeknu, že chci svatbu. Spíš, že bych chtěl kostelní svatbu, protože jako kdyby chtěla žít jen ve volném vztahu, tak bych to bral tak, že mě nemá ráda takovýho, jaký jsem. Jako prostě neuznává mé hodnoty, tím pádem, proč já bych uznával její. Prostě takovým lidem nemám důvod být věrný. Když mě neuznávají.*“²¹²

4.4.2.2 Polská identita v neznámém prostředí

Sebastian se považuje za Poláka, a v rámci českého prostředí si na deklaraci polské národní identity zakládá. Zajímalo mě tedy, jak deklaruje svou identitu při cestě do zahraničí. „*Bohužel nemůžu říci polskou, protože úředně Polákem nejsem, ale musím bohužel říct, že jsem české. Protože polskou národnost teď je bych musel, získal pouze tím, že bych si vzal Polku a žil bych nějakou dobu v Polsku. Že oficiální polské občanství nemůžu mít, teďka jakoby tak lehce.*“²¹³ V této výpovědi Sebastian stejně jako výše jeho bratr zaměňuje pojmy občanství a národnost. Při cestách do zahraničí pak svou polskou národní identitu neprojevuje navenek.

Petra se tato situace výrazně nedotýká, neboť jak již uvedl dříve, svojí národní identitu může navenek deklarovat jakkoli, aniž by to ovlivnilo jeho vnitřní cítění.

4.4.3 Slovenská společnost

Ani jeden z bratrů se o slovenské společnosti příliš nevyjadřuje, neboť je spíše na okraji pole vymezování jejich národní identity.

Přesto se o nich Sebastian smiňuje v souvislosti s vnímáním národní identity Čechů „*prostě jako i ti Slováci mi přijde, že nemají takovou tu národní identitu, jako Poláci.*“²¹⁴ Sebastian zde staví Čechy a Slováky vedle sebe, přičemž příslušníci obou národů jsou stavěni do kontrastu proti Polákům.

²¹² Sebastian

²¹³ Sebastian

²¹⁴ Sebastian

V Petrově výpovědi se můžeme setkat s jiným jevem. „*Mamka vyprávěla, že dokonce i na Slováky byli hnusní dříve.*“²¹⁵ Staví tak vedle sebe Poláky a Slováky jako menšinu na českém území.

4.4.4 My – já – oni

Dříve v mé práci jsem zjišťovala, jak moji informátoři deklarují svou identitu při cestách do zahraničí. V této kapitole se zaměřuji na to, jak svou identitu deklarují vůči Polsku a samotným Polákům.

Sebastian

Ptala jsem se, jak ho vnímají Poláci, co se týče národnosti. „*Vnímají mě jako Pepika, jako Čecha. Slováci mě vnímají jako Čecha a Češi taky. Jako Poláka mě Češi berou, když se ozvu.*“²¹⁶ Všimla jsem si, že Sebastian ve spojitosti s Poláky používá neustále třetí rod množného čísla. „*Oni Poláci.*“ Ptala jsem se tedy, za jakých okolností by o sobě řekl „*My Poláci.*“ „*Když jsem v Polsku. Když jsem v Polsku, tak to bereu jinak, ale tady беру, jako že jsem část Polonia. Polonia, to je výraz pro Poláky mimo Polsko.*“²¹⁷ „*Každému Polákovi sem chtěl říct, že jsem Pepik rovnou tou polskou plynulou řečí a prostě to chápe. A dál to nějak neřeší. Tím on rozumí, že já mě některá slova můžou dělat problémy. To je jako dá se říct, že jo, ale mluvím tou plynulou polštinou, což jako oni automaticky berou, že když jsem Čech, tak mluvím dobře polsky.*“²¹⁸ Ukazuje se tedy, že Sebastian v Polsku, kde, jak sám řekl, se cítí jako doma, záměrně nepotvrzuje svou národní identitu, aby se nedostal do situace, kdy nebude znát nějaké slovíčko a jeho v Polsku narozený společník, z toho bude zmatený. „*Když беру, jak se cítím, tak řeknu Polák. Když беру, odkud pocházím, tak řeknu Čech. Aby hnedka věděli.*“ „*Polák hned většinou řekne, odkud je, tak, aby oni hnedka věděli tu lokalizaci.*“²¹⁹ Zde se ukazuje, že Sebastian rozděluje svou identitu podle toho, kde se narodil a jak se vnitřně cítí. Dříve však uvedl, že jeho narození a život v Čechách jsou nedostačující pro určení národní identity jako české, neboť s Českou republikou ho nepojí krev.

Sebastian dále hovoří o významu kontaktu s polskou menšinou. „*Já nejsem stejný Polák jako ti v Polsku. To vím předem, protože zaprvé je nikdo nenutil. Takhle, kdybych byl na Těšínsku, cítil bych se jako oni. Ale já jsem vyrůstal v části, kde ta menšina není tak jako*

²¹⁵ Petr

²¹⁶ Sebastian

²¹⁷ Sebastian

²¹⁸ Sebastian

²¹⁹ Sebastian

*dá se říct dobrá.*²²⁰ Sebastianova identita se formovala v jeho volném čase, bez přispění příslušníků organizované polské menšiny. „*Škola mě brala automaticky jako Čecha a snažila se mě tak vychovávat. Takže Polákem jsem se spíš stával ve svém volném čase. A Poláci mají tu možnost, že dá se říct, já se musím dostatečně zajímat o polštinu, o historii a o zeměpis, oni to mají, dá se říct, jako na talíři ze školy.*“²²¹ Ze Sebastianovy výpovědi vyplývá, že atributy, které má každý Polák bez práce v rámci zázemí své země a své společnosti, si on musí sám zajistit ve volném čase. Ukazuje se, že Sebastianova národní identita vznikala jako konstrukt, kdy se Sebastian snažil poznat důvod své odlišnosti. Toto poznávání časem došlo do bodu, kdy se odlišnost stala předmětem deklarování jeho identity.

Petr

Petr také vnímá svou odlišnost od Poláků z Polska. Hlavně v tom, že byl vychovaný v českém prostředí. Sám o sobě říká, že není úplný vlastenec a nepotřebuje ani znát text polské hymny. „*Už jenom to, jak se cítím a jak žiju.*“²²² Jsou pro něj určující vnitřní hodnoty, které nemusí projevovat navenek prostřednictvím vnějších atributů polství.

Stejně jako může Petr říct „Já Polák,“ stejně snadno používá ve svých výpovědích „Já Čech.“

4.4.5 Životní podmínky

Sebastian

Když jsem se ptala Sebastiana, jak se mu žije v Čechách, odpověď vymezil negativním způsobem. „*Radši bych žil v Krakově. To místo mě více zaujalo, a tak dál, ale vím, že bych měl problémy za prvé s gramatikou a se vzděláním protože prostě neznám tu polštinu, nedokázal bych psát polský dokumenty a tak dál byl by to problém tam sehnat, dá se říct, musel bych mít trvalý pobyt, a tak dále z téhle stránky jsem bohužel připravený na to, že budu asi žít v České republice. Ale radši bych žil v Polsku.*“²²³ Ve světle možného přestěhování se, získávají na výraznosti non-atributy polství, jako je nesprávná gramatika, chybějící zázemí a stesk po kamarádech ze studia. I když by polština v komunikaci s ostatními nemusela být takovým problémem, výrazným negativem by byl plat pravděpodobně podstatně nižší než v ČR.

Sebastian do budoucna přemýšlí o možném odstěhování. Polsko však není jedinou zemí, která by přicházela v úvahu. Podmínkami pro stěhování by byly lepší platové podmínky, komunikační jazyk polština či Angličtina a práce v oboru softwarového testera.

²²⁰ Sebastian

²²¹ Sebastian

²²² Petr

²²³ Sebastian

Petr

Když jsem se zeptala Petra, jak se mu žije v Čechách, odpověděl: „Jde to,²²⁴ a dále mluvil o tom, která země je mu bližší. „*Zase v Čechách žijeme celou dobu. Takže už člověk je zvyklej tady na ten život. Tam u babičky, tam to je vůbec jinačí, protože tam vlastně, i když se hodně dávaly plynovody, tak tam ještě žijou jako za doby klacka. Maj žumpu a plynový bomby, všechno se dělá na plynových bombách, takže vždycky jsme se z tady toho ne luxusu, ale z teplý vody, všeho co máme hned, všeho jako hodně, tam jsme se museli vždycky omezit.*“²²⁵ Realistickým způsobem ukazuje, nevýhody života v Polsku.

„*Člověk je spíš zvyklej pracovně a na určitý životní styl, tady v Čechách, tak je to takový neumím si to moc představit. Tam u babičky. Do velkého města do Polska asi jo, ale tam je nezaměstnanost stejná, ještě větší než u nás, takže jako tam jet a potom být bez práce...*“²²⁶ Ukazují se zde překážky, které Petrovi brání odstěhovat se do Polska, jeho touha se tam přestěhovat však nevyznívá tak ostře jako Sebastianova. Zeptala jsem se tedy Petra, zda se v Čechách cítí doma. „*Žiju tady od malička, takže jo. Škoda jako, že tam nejsme s rodinou, jako když bysme tam bydleli s rodinou, tak by to bylo bezva, že prostě když je vidím jednou za rok. Tak to je málo, ale prostě škoda, že mamka přišla z takové dálky. Tam k nim je to pět set kilometrů.*“²²⁷ U Petra se objevuje atribut češství, tj. vztah k ČR jako k domovu. Znovu přemítá o myšlence se odstěhovat, jako problém však cítí, že i když má v Polsku rodinu, není zcela obeznámen s tamními poměry.

„*Sem slyšel takovou verzi, že Poláci taky nejsou hodný. Že uměj i soukromníci svým dělníkům udělat pěknou jako šikanu. Takže jako pracovně my nevíme, jak to chodí v Polsku, to jenom jak tam žijou, ale jako jak to tam vůbec chodí, to můžeme nadávat tady, jak to stojí za prd, ale já nikdo netuší, ale bratr taky netuší, jak to funguje tam. To jenom prostě že tam máme rodinu, ale ve výsledku by třeba byl rád, že je tady, protože třeba je na tom líp v práci.*“²²⁸ V tomto bodě přiznává, že některá fakta o Polsku jsou pouhé spekulace až do doby, kdy si je bratři vyzkouší na vlastní pěst. „*Takže tohle nemůžu posoudit, něco jinýho je, kdybych měl něco odpracovanýho v Polsku, tak bych mohl posuzovat z pracovního hlediska, jak to je životně ten styl a to je jednodušší, tvrděj. Vždycky když jsme se jako bavili, jak to je s placením v bytě a veškerý životní výdaje, tak tam to vycházelo vždycky líp, ale každý má jiný*

²²⁴ Petr

²²⁵ Petr

²²⁶ Petr

²²⁷ Petr

²²⁸ Petr

životní styl, takže se to porovnávat moc nedá, jestli to stojí za prd nebo ne.“²²⁹ Petr zde připouští, že by život v Polsku mohl být natolik odlišný, že by se mu nelíbil. Přemýšlí o svém polství z praktického hlediska. Jeho vnitřní cítění, to, že se deklaruje jako Polák, pro něj neznamena, že vše, co se týká Polska, mu musí vyhovovat. Navíc v momentě, kdy zjistí, že mu některá oblast skutečně nevyhovuje, neznamena to, že by začal pochybovat o své národní identitě, že by ho to činilo méně Polákem.

4.5 Komparace, autostereotypy, heterostereotypy

Autostereotypy jsou podle Hrocha představy o sobě, heterostereotypy představy o druhých.²³⁰ V komparaci se často vyskytují kladné autostereotypy a záporné heterostereotypy.

Ve výpovědích mých informátorů byla komparace důležitým nástrojem.

Sebastian

Sebastian často vysvětluje své národní cítění pomocí komparace. V drtivé většině případů z této komparace vychází nejlépe Polsko. Přitom nehraje roli, o jakou oblast se jedná, zda jde o společnost, státní symboly, historii či náboženství aj. Snaha vyzvednout Polsko a snížit protějšek jeho komparace občas vyznívá až násilně. V této výpovědi hovoří Sebastian o státních symbolech. *„To prostě беру jako proč je neuznávat. Nechápu, když protestující, zapaluje vlajku cizího státu, když by to někdo udělal jeho vlastní vlajce, tak by asi začal být agresivní. Si беру jako že státní symboly jsou věci o tradici o symbolu a neměli by se nijak hanit. A polská hymna? To je jiný kafe, než ten český sladák z nějakého muzikálu.“*²³¹ Sebastian zastává názor, že by se měly státní symboly jiné země respektovat. Ovšem v momentě, kdy se předmět komparace postaví proti atributům polství, je předmět komparace podroben značné kritice. Když jsem ho na tento fakt upozornila, reagoval obranným gestem. *„ale nikdy bych třeba českou vlajku nezapálil, ale i Češi říkaj, nebo ne, i Slováci říkaj, že nevěděj, kde je jejich domov.“*²³²

„Třeba, i když poslouchám tu polskou hymnu, tak z ní cítím takovou tu hrdost jako „my se nevzdáme.“ Česká je prostě jenom „máme krásnou krajinu“ a konec. „Jsme hrdí na to, v jaké žijeme krajině.“ To prostě cítím z tý český, ale z tý polský my se nevzdáme, my vždycky se budeme snažit, aby Polsko vzniklo a tak dále. To prostě to jsou diametrální úplně

²²⁹ Petr

²³⁰ HROCH, M.: *Lidé města, revue pro antropologii, etologii komunikace a etnologii, Národ jako kulturní konstrukt?*, 3/2005-17, Univerzita Karlova – Fakulta humanitních studií (Praha), Praha, str. 15

²³¹ Sebastian

²³² Sebastian

rozdíly, už jenom když si to čteš. Tak prostě cítíš úplně tu jinou mentalitu.“²³³ Svou výpověď Sebastian začíná porovnáním české a polské hymny. Následně vliv české hymny na národní cítění porovnává s českým hokejem, který podle Sebastiana dokáže vzbudit národní cítění více než hymna. „A mě se prostě zdá, že Češi si to neuvědomí, ale hodně je v lidech, postranní vjem, který je neprobouzí, kromě teda hokeje, že Čech je Čechem.“²³⁴ Dále porovnává český hokej s polským, který není tak úspěšný. „Ale v Polsku tam prostě oni jako v tom sportu nemají takový výsledky.“ A vrací se zpět k porovnání polského hokeje a polské hymny. „Ale prostě když se zahraje polská hymna, tak všichni ztuhnou, je to úplně o něčem jiném.“²³⁵

Jiný příklad pozitivních autostereotypů a negativních heterostereotypů nabízí Sebastianovy vzpomínky na výuku na základní škole. „Když jsem byl ve škole, tak učitelky pořád mluvily o Česku, jak Praha je nádherná, jaký máme dobrý spisovatele,“ Sebastian začíná autostereotypy, které užívaly učitelky na základní škole, ovšem jejich výpověď ihned neguje, i když se první část nezakládá na pravdě. „Ale že nedostali Nobelovku, to jim trošku asi uniklo, a že v Hollywoodu za doby zlatého Hollywoodu byl zfilmovaná polská knížka, to jim taky nějak uniklo, že ne česká“²³⁶ Když jsme si povídali po skončení rozhovoru, upozornila jsem Sebastiana v této souvislosti na Jaroslava Seiferta. Sebastian mi dovolil svou reakci použít v mém výzkumu, i když již byla mimo záznam. „Jednu! Ježíš Maria, co to je jedna. Ještě jí nedostal osobně.“²³⁷ Zmínila jsem tedy ještě Jaroslava Heyrovského a jeho Nobelovu cenu za chemii. „To jsou dva, no. My máme za mír, máme za fyziku, máme jich mnohem víc.“²³⁸ Projevuje se zde značná snaha, aby z porovnání vždy vyšlo lépe Polsko a zároveň byl jeho protějšek viděn v co nejhorším světle. A to i za předpokladu, že by z objektivního porovnání množství držitelů Nobelových cen v jednotlivých státech vyšlo vítězně Polsko.

V další výpovědi hovoří Sebastian o spisovatelích. „Jako mně se líbí Čapek.“²³⁹ V první části výpovědi se jedná o kladný heterostereotyp, v zápětí je však doplněn poznámkou, díky které ztrácí kladnou hodnotu. „Ale to beru, že je to mezinárodní spisovatel.“²⁴⁰

²³³ Sebastian

²³⁴ Sebastian

²³⁵ Sebastian

²³⁶ Sebastian

²³⁷ Sebastian

²³⁸ Sebastian

²³⁹ Sebastian

²⁴⁰ Sebastian

Z českého spisovatele udělal Sebastian spisovatele mezinárodního, čímž ze svého pohledu odebral Čechům nárok na věhlas významného spisovatele, kterého Sebastian uznával. A v zápětí doplňuje. „*Polský se mi nejvíc líbí Sienkiewicz a Mickiewicz a Sapkowski. Od Sienkiewiczze jsem četl hodně knížek.*“²⁴¹

„*Poláci prostě jsou více hrdí na to, že jsou Poláci. Slováci tohle nemaj, ani Češi.*“²⁴²

Za kladným autostereotypem v drtivé většině případů následuje záporný heterostereotyp.

Jako poslední příklad uvádím Sebastianovu odpověď na otázku, zda by mi mohl Sebastian říci nějaké negativní polské vlastnosti. „*To je takový podle toho, když vemeš třeba fotbalový chuligány, tak ty máme drsnější, než tady máte vy v Čechách.*“²⁴³ Odpovídá na otázku, o negativním autostereotypu. V zápětí však přechází k pozitivnímu autostereotypu. „*Ale když bereš ty Poláky, tak mi přijde, že jsou takový víc prorodinný.*“ A jako protiklad okamžitě staví negativní heterostereotyp „*V Čechách jsou takový, dá se říct, hippiesáci, kteří z toho ještě nevyrostli. Lidi celkově. Že oni by radši na písččku bez závazku a tak dál. Prostě neuznávají hodnoty jiný menšiny, když jsem měl třeba bejvalky, tak málokterá chtěla mít kostelní svatbu.*“

Ukazuje se, že vymezování se vůči okolí je pro Sebastiana velice důležitý atribut utvářející jeho polství. V tomto směru se identifikuje s matkou, a jejím přístupem k Polsku, o které bratr Petr řekl: „*Mamka, jak je takovej vlastenec, tak vždycky* „*No u nás v Polsku to je takhle a takhle,*“ *že u nich je to vždycky lepší a potom ve výsledku zjistím, že je to úplně stejné jako u nás.*“ Viz kapitola Vliv matky.

Petr

Je vidět, že Petrův pohled na komparaci není tak vyhraněný jako u Sebastiana. Ani jednou se v jeho výpovědi neobjevil prvek silného negativního heterostereotypu. Vzhledem k tomu, že vnímá Českou republiku jako domov, nemá potřebu vymezovat své polství tak radikálně.

Petr používá komparaci při běžné mluvě k ozřejmění rozdílů a popisu situace. Porovnává například četnost návštěv v Polsku a na Slovensku, ze kterých vychází lépe Polsko. Porovnává životní podmínky v Čechách a Polsku, z čehož vychází lépe Česko. Porovnává také přístup k náboženství v Čechách a v Polsku, z čehož jako více nábožensky založené vychází Polsko. Porovnává českou a polskou kuchyni, přičemž jedna není stavěna nad druhou. Porovnává i přístup k rodině, jak Sebastian říká prorodinnost, a ani zde nenachází výrazné rozdíly.

²⁴¹ Sebastian

²⁴² Sebastian

²⁴³ Sebastian

4.6 Non-atributy – Překážky v prožívání identity a jejich vliv na formování identity

V této kapitole se blíže podívám na faktory, které brání mým respondentům v prožívání jejich identity.

Non-atributy: se dají rozdělit na dvě skupiny. A) jsou to znaky, které nepotvrzují, nebo dokonce vystupují proti deklarované identitě jedince. B) jsou to znaky, které jedinci naznačují, že jeho identita je jiná, než jeho identita deklarovaná.

4.6.1.1 Sebastian

Automatismy společnosti

Sebastian se v české společnosti potýká s tím, že jej Češi automaticky považují za Čecha. Pokud to chce změnit, musí jim to vysvětlit. Ne vždy je to však jednoduchý úkol. *„Nutěj mě brát, že jsem Čech, když se mi víc líbilo v Polsku, když jsem rád poslouchal polský programy, četl jsem polský komiksy, k tomu Polsku mám nějaký vztah a tak dál. Já prostě nechápu tu, dá se říct, drzost, že mě nutěj uvažovat, že mám mateřštinu češtinu. Mateřština je to, jak mluví moje matka, moje matka do teďka nemluví dobře česky. Teďka, kdybys ji nechala napsat nějaký text, tak se vsadím, že místo jednoduchého „v“ napíše „w.“ Nutí mě prostě brát, že mám českou mateřštinu, pro mě je mateřština polština.“²⁴⁴* Česká společnost vidí Sebastiana jako Poláka, což je ohrožující pro jeho identitu. To, jak ho vnímá společnost, je tedy non-atributem. Proti němu se snaží bojovat prostřednictvím prvků, které utvářely jeho identitu, jako je mateřský jazyk či kontakt s polštinou skrze televizi a polské komiksy.

Místo narození

„Ve škole v duchu jsem si připadal trochu jako v kocourkově, když všichni mluvili, my jsme Češi a já v duchu, ale čím já jsem Čech? Že jsem se tu narodil? Kdybych se narodil na Aljašce, budu Američan?“²⁴⁵ Jako non-atribut se zde projevuje i místo narození. Sebastian se narodil v Čechách a v každodenním životě mluví plynule česky. Česká společnost má tudíž tendenci jej považovat za Čecha, což se snaží kompenzovat snižováním významu místa narození pro utváření národní identity.

²⁴⁴ Sebastian

²⁴⁵ Sebastian

České občanství

Výrazným non-atributem, ve vztahu k Sebastianově identitě je fakt, že má české občanství. Navíc získat polské občanství je velice obtížné, říká Sebastian a dodává, že si tyto informace zjišťoval přes polskou ambasádu.

Nedokonalá znalost polštiny

Non-atribut můžeme najít při Sebastianově výpovědi o možnosti stěhování. Polština, která je za normálních okolností atributem podporujícím jeho polskou identitu, se v kontextu možného stěhování mění na non-atribut. „Vím, že bych měl problémy za prvé s gramatikou a se vzděláním protože prostě neznám tu polštinu, nedokázal bych psát polský dokumenty.“²⁴⁶

Deklarace identity v zahraničí

Problém v jeho případě nastává při cestě do zahraničí. „Bohužel nemůžu říci polskou, protože úředně Polákem nejsem, ale musím bohužel říct, že jsem české. Protože polskou národnost teď je bych získal pouze tím, že bych si vzal Polku a žil bych nějakou dobu v Polsku. Že oficiální polské občanství nemůžu mít, teďka jakoby tak lehce.“²⁴⁷

Komparace s Poláky

„A Poláci maj tu možnost, že dá se říct, já se musím dostatečně zajímat o polštinu, o historii a o zeměpis, oni to mají, dá se říct, jako na talíři ze školy.“²⁴⁸ V této výpovědi se Sebastian porovnává s Poláky. Sebastian má ztížené podmínky kvůli výchově v české škole a musí tedy na svém polství cíleně pracovat, zdokonalovat se v polštině, učit se o historii, zeměpis aj. Už samotný fakt, že se Sebastian porovnává s Poláky, znamená, že se vůči Polákům v Polsku vymezuje. Odlišuje se od nich. Sebastian se totiž musel ke své identitě dopracovat, kdežto Poláci mají svou národní identitu „jako na talíři ze školy.“²⁴⁹ V takovém případě lze snahu, kterou vynaložil na to, aby se cítil Polákem, považovat za non-atribut, neboť ukazuje, že se ke své národní identitě nedostal tak snadno jako „Poláci v Polsku.“²⁵⁰

²⁴⁶ Sebastian

²⁴⁷ Sebastian

²⁴⁸ Sebastian

²⁴⁹ Sebastian

²⁵⁰ Sebastian

4.6.1.2 Petr

Pojem non-atribut jsem vysvětlila v úvodu kapitoly, je však důležité zmínit, že informátoři, v mém případě Sebastian a Petr, jsou těmi, kdo rozhodují, co je non-atribut a co ne. Nezbytnou podmínkou non-atributu je totiž, aby tento faktor vnímal informátor jako ohrožující pro jeho identitu. Na rozdíl od Sebastiana, v jehož výpovědích jsou non-atributy běžné, a běžně se proti nim vymezuje, u Petra je nacházíme jen velmi zřídka. Následující výpovědi tedy nejsou příklady non-atributů, ale spíše ukázka toho, že se nevytvářejí.

„Tak já už mám problémy i s tou polštinou, vlastně jezdíme tak jednou za rok, kvůli dovolený z práce“²⁵¹ Petr se zmiňuje o tom, že se jeho polština zhoršuje, a že návštěvy v Polsku nejsou tak časté, jak by si přál. Z jeho výpovědi vyplývá, že ho tato situace sice mrzí, ovšem nečiní ho to méně Polákem.

Na tomto místě hovoří Petr o polské hymně. *„Jenom říkám to, že já jí neumím. Možná jsem jí slyšel, ale neumím jí vůbec. Českou, tu umím, když někdo začne. Ale jako že bych jí odříkal, to taky ne. A ani mi to nevadí. Protože nejsem úplnej vlastenec a u polský, vlastně já jí ani nepotřebuju, že nikam kde je potřeba vůbec nejezdíme. Něco jiného, kdybych někam jezdil nebo to, tak jo, ale není to podstatný.“²⁵²* Petr pojímá polství z hlediska praktičnosti. Polskou hymnu nikde nepotřebuje, tudíž nemá důvod se jí učit. Necítí potřebu se jí učit jen proto, aby jí uměl. Sebastian, na příkladu polské hymny ukazuje hrdost a bojovnou národu polského národa. Pro Petra však polská hymna není atributem polství, tudíž ani non-atributem.

²⁵¹ Petr

²⁵² Petr

5 Závěr

V úvodu mého výzkumu, jsem si kladla za cíl, rozkrýt cestu konstruování národní identity, na vzorku dvou respondentů, prostřednictvím třech hlavních bodů A) situace, na pozadí kterých došlo k ujasňování vědomí příslušnosti k tomu kterému národu; B) faktory, které byly rozhodující při volbě identity; C) okolnosti, které přispěly k rozdílům ve vnímání identity mých respondentů.

Z počátku se zdálo, že jsou si respondenti navzájem velmi podobní. Oba jsou muži, není mezi nimi výrazný věkový rozdíl, oba svou národní identitu deklarují jako polskou a co se týče vzhledu, dají se u nich najít společné rysy. Velice mě proto zaujalo, když jsem mezi nimi začala objevovat rozdíly ve vnímání, konstruování i prožívání národní identity. Lišili se jak atributy, o které se opírají, tak i celkovým přístupem k této problematice.

Ukazuje se primordiální koncept v rovině vazby na matku, ať už se jedná o mateřský jazyk, komunikaci v polštině nebo předávání vlastenectví. Matka mých respondentů byla v utváření jejich identity významným činitelem. Ponechala si polské občanství, i když v Čechách žije víc jak třicet pět let. Sebastian jí obdivuje, že podstupuje administrativní příkoří při prodlužování trvalého pobytu jen proto, aby mohla mít polské občanství.

5.1.1.1 Situace, na pozadí kterých, došlo k ujasňování vědomí příslušnosti k tomu kterému národu

V rámci konceptu situační a relační identity lze u obou mých informátorů nalézt oblasti, ve kterých se vztahovali k Polsku a následně se více či méně negativně vymezovali vůči České republice.

Oba mladí muži si prošli těžkým obdobím na základní škole. Jejich odlišný původ se projevoval tím, že neuměli dobře česky, neboť se jim pletla polština s češtinou. To mělo za následek nepříjemné chování ze strany učitelek. Petra se tyto projevy příliš nedotkly. Necítil potřebu o svém odlišném původu někomu říkat, takže jeho spolužáci o jeho národní identitě už ke konci školy ani nevěděli.

Sebastian jako reakci zvolil způsob vzdoru. Sebastianovo polství je konstrukcí, která vznikala v průběhu hledání a potvrzování jeho národní identity. V momentě, kdy začal být kvůli své špatné češtině učitelkami postihován, vzedmula se v něm vlna hrdosti na svou odlišnost. Jeho cesta tedy probíhala od uvědomění si odlišnosti, přes zjišťování odlišnosti, až po obhajobu a veřejné deklarování této odlišnosti.

Ve škole Sebastiana nevnímali jako příslušníka menšiny, ale zahrnovali ho mezi české děti. Stejně tendence měla i česká společnost. Automaticky Sebastianovi přiřazovali českou národnost a nutili ho popřít své polství. To Sebastiana podnítilo a začal k Polsku tíhnout ještě více.

Jeho bratr se také přiklonil k polské národnosti, neboť byl zklamaný z chování Čechů kolem něj, kteří se spolu přátelí a pak si „klidně vrazí dýku do zad“. Také cítil jistou křivdu, protože byl kvůli špatné češtině přeřazen do speciální školy, i když s žádnými jinými předměty problém neměl.

5.1.1.2 Faktory, které byly rozhodující při volbě identity

Oba moji informátoři svou identitu vymezují dvěma způsoby. Na úrovni rodiny se vymezují mezi polským a slovensko-maďarským vlivem. Na poli státu pak svou identitu vymezují mezi českou a polskou příslušností.

U Petra nenajdeme příliš vnějších faktorů. Při volbě identity vycházel z toho, že se náтурой vůbec necítil jako Čech. Říká o sobě, že je náтурой živější a pořád potřebuje něco dělat. Tuto vlastnost přisuzuje Polákům.

Sebastian se ztotožňuje s polskou bojovností a hrdostí. Ukazuje se to, když porovnává polskou a českou hymnu, podle něj vypovídá o nátuře daného národa a právě polská nezdolnost „my se nevzdáme,“ je mu blízká. Tento názor s ním sdílí i Petr, který říká, že Poláci jsou vlastenci, že by za svou vlajku šli do války.

Z Petrových výpovědí vyplývá, že má jakýsi vnitřní ideál polství či seznam hodnot, které pro něj představují polství a podle kterých žije. Tyto hodnoty jsou neměnné, ať už se vztahují k Česku, Polsku či Slovensku. Polství těmto hodnotám však odpovídá ze všech nejlépe.

Jak už jsem zmiňovala, velký vliv na vnímání národní identity měla jejich matka. Pro Sebastiana je nositelkou atributů polství. Kdežto pro Petra je už spíše Češkou než Polkou.

Dalším významným faktorem rozhodujícím o identitě byly rozdíly mezi rodinou na Slovensku a v Polsku. Na Slovensku Sebastian s Petrem se necítili vítání, kdežto v Polsku byli vítáni s otevřenou náručí. To, že se oba mladí muži mluví plyně polsky, tento faktor jen podpořilo. Polská rodina je nenásilnou formou vedla k dodržování tradic a zvyků (např. kostelní svatba)

5.1.1.3 Okolnosti, které přispěly k rozdílům ve vnímání identity u obou respondentů

Základní rozdíl mezi mými respondenty tkví v tom, že Petr je orientován směrem dovnitř, do sebe. Je zaměřen na vnitřní cítění, na svůj vlastní postoj, své vlastní přesvědčení, které nemá potřebu sdílet s ostatními. Atributy, které se v chápání Sebastianovy identity projevují velice silně, ve většině případů nejsou u Petra tak výrazné či zcela mizí. Nedá se ovšem říci, že by se měnily na non-atributy, neboť nemají negativní vliv na Petrovo národní cítění. To, že nesdílí atributy polství spolu se svým bratrem, nebo že neprojevuje svou národní identitu navenek, neznamena, že se z něj stává horší Polák. Jeho identita je zvnitřněná a lidé v okolí ani nemusí vědět, že vedle nich stojí někdo, kdo se deklaruje jako příslušník menšiny. Z pohledu svého národního cítění necítí nijak ohrožen a nemá potřebu to měnit.

S tím se pojí i skutečnost, že Petr má na věci větší nadhled a Polsko jako takové nepřijímá absolutně, ale je schopen na něm vidět jak pozitiva, tak negativa. Petr, vidí oblasti, kde Polsko za Českou republikou zaostává. Petr svou identitu chápe z praktického hlediska a jeho pohled je tím silně ovlivněn. Žije své polství v praktickém světě. Dokonce i pohled na matčino polské občanství je z praktického hlediska.

Citlivost na původ jednotlivých tradic (ze které země pochází) mají oba bratři, Petr však hovoří o osobní zkušenosti, kterou prožil při konfrontaci s realizací tradic, kdežto Sebastian uvádí tradice s odkazem na „národopis Polska“, oba kladou důraz na trochu jiné oblasti hodnot a tradic

Petr nebyl matkou ovlivněn v takové míře, jako Sebastian. V chápání jeho národní identity se projevuje vliv i jeho manželky a dcery. Nejedná se o to, že by jeho nová rodina vytlačovala polské cítění, jen ho vede k postoji, který není tak přísně orientovaný na Polsko, jako je tomu u Sebastiana. I přes určité výhrady k některým aspektům české společnosti či Čechů samotných, se v České republice cítí doma, hlavně proto, že zde žije od narození.

Na druhou stranu Sebastian je orientovaný na vnějšek. Atributy jeho polství musí být vidět, zakládá si na tom, že je známý tím, jak rád mluví o Polsku, o Polácích, polštině. Zakládá si na vnějších projevech polství a je na to hrdý. Potřebuje, aby společnost věděla o jeho národní identitě a uznávala ho jako příslušníka národnostní menšiny. Co se týče národnosti, bývá Sebastian názorově poměrně vyhraněný vůči tomu, co je nepolské. Sebastian je více orientovaný na matku než Petr. Sdílí s ní stejný přístup k práci (workoholismus), i stejný názor že v Polsku je vše lepší než v Čechách. A nevidí oblasti, kde Polsko za ČR, z pohledu jeho bratra, zaostává. Sdílí s ní i svou lásku k polštině.

Sebastian je, co se týče národní identity, oproti bratovi spíše zaměřen na teorii, než praktický život. Je více citově zainteresovaný, a mnoho atributů vnímá silněji než jeho bratr. Je spíše zaměřen na ideologii, a teorii polství, než na praktické využití atributů polství v praktickém životě.

Sebastianovo negativní vidění České republiky a české společnosti mu ovšem znesnadňuje, téměř znemožňuje, identifikovat se s českým národem.

Téma národní identity je nesmírně zajímavé a velmi obsáhlé. Badateli se zde nabízí široká škála přístupů. Zajisté poskytuje mnoho prostoru pro další zkoumání, ať už z pohledu antropologie či jiného vědního oboru.

6 Seznam literatury

BARŠOVÁ, A., BARŠA, P.: Přistěhovalectví a liberální stát: Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku, Masarykova univerzita - Mezinárodní politicky ustav, Brno 2005

BITTNEROVÁ, D, *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických*, in *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, FSS, Masarykova univerzita, v Brně, Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Brno 2005

BITTNEROVÁ, D., MORAVCOVÁ, M. A KOL.: *Kdo jsem a kam patřím?*, Sofis, Praha 2005

Česká republika. NAŘÍZENÍ VLÁDY ze dne 20. února 2002, kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity. In *č. 98/2002 Sb.* 2002, 43, s. 98. Dostupný také z WWW: <http://www.mezikulturnidialog.cz/res/data/010/001233.pdf>

Česká republika. ZÁKON ze dne 10. července 2001, o právech příslušníků národnostních menšin a o změně, In *č. 273/2001 Sb.* 2001, 104, s. 273. Dostupný také z WWW: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb01273&cd=76&typ=r>.

ERIKSEN, T. H.: *Sociální a kulturní antropologie*, Portál, s. r. o., Praha 2008

ERIKSEN, T., H.: *Antropologie multikulturních společností, Rozumět identitě*, Triton, Praha 2007

FLICK, U.: *Qualitative Forschung*, Reinbek: Rowohlt, 1995

HENDL, H.: *Kvalitativní výzkum, základní metody a aplikace*, Portál, s. r. o., Praha 2005

HROCH, M.: *Lidé města, revue pro antropologii, etologii komunikace a etnologii, Národní tradice a identita, 1/2004-13*, Univerzita Karlova – Fakulta humanitních studií (Praha), Praha 2004

HROCH, M.: *Lidé města, revue pro antropologii, etologii komunikace a etnologii, Národ jako kulturní konstrukt?, 3/2005-17*, Univerzita Karlova – Fakulta humanitních studií (Praha), Praha 2005

HROCH, M.: *V národním zájmu*, NLN – Nakladatelství Lidové Noviny, Praha 1999

KLÍPA, O.: *Lidé města, revue pro antropologii, etnologii a etologii komunikace, polská národnostní menšina v Praze a problém její mladé generace, 1/2005-15*, Univerzita Karlova – Fakulta humanitních studií (Praha), Praha 2005

- MALCHÁRKOVÁ, K.: *Jak se žije na Hlučínsku: případová studie obce Bolatice*. Brno, 2008. 49 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, FSS, Katedra sociologie. Dostupné z WWW: http://is.muni.cz/th/182686/fss_b/text.pdf
- MAŘÍKOVÁ, H; PETRUSEK, M.; VODÁKOVÁ, A.: *Velký sociologický slovník A – O*, Karolinum, Praha 1996
- PRŮCHA, J.: *Interkulturní psychologie – Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*, Portál s. r. o., Praha 2004
- ROUBÍČEK, V.: *Úvod do demografie*, CODEX Bohemia, 1. vyd., Praha 1997
- SZALÓ, C.: *Transnacionální migrace, proměny identit, hranic a vědění o nich*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007
- ŠEFLOVÁ, L.: *Skupina imigrantů z Bosny a Hercegoviny v ČR (v Praze)*, Bakalářská práce, FHS UK v Praze, Praha 2006